

СБОРНИКЪ

ЗА

НАРОДНИ УМОТВОРЕНИЯ, НАУКА И КНИЖНИНА

ИЗДАВА

МИНИСТЕРСТВОТО НА НАРОДНОТО ПРОСВѢЩЕНИЕ.

КНИГА V.

СОФИЯ

ДЪРЖАВНА ПЕЧАТНИЦА

1891.

Съдържание.

Наученъ отдѣлъ.

	Стр.
Д-ръ Н. Бассановичъ. Ломскиятъ окръгъ	3
Д-ръ Василъ Т. Ваджневъ. Студия върху нашето персонално съпружествено право.	186
Ө. К. Волковъ. Свадбарскитѣ обреди на славянскитѣ народи	205
* * * България въ царуването на Никифора Фока	233
М. Драгомановъ. Славянскитѣ прѣправки на Едиповата история	267
Ст. Георгиевъ. Родопитѣ и Рилската планина и нѣхната растителность	311
Л. Милетичъ. Д-ръ Францъ Миклошичъ и славянската филология	355
Д-ръ Конст. Иречекъ. Етнографически промѣнения въ България отъ основанието на Княжеството	500
Материяли за историята на българското възрождение	518

Книжовенъ отдѣлъ.

К р и т и к а.

Д-ръ Ив. Д. Шишмановъ. Das Fürstenthum Bulgarien. Seine Bodengestaltung, Natur, Bevölkerung, wirthschaftliche Zustände, geistige Cultur, Staatsverfassung, Staatsverwaltung und neueste Geschichte. Von D-r Constantin Jireček. Wien (Prag, Leipzig) Tempsky, 1891	3
В. Атанасовъ. Die volkswirthschaftliche Entwicklung Bulgariens von 1879 bis zur Gegenwart. Nach amtlichen Quellen bearbeitet von Franz Joseph Prinz von Battenberg. Leipzig. Verlag von Veit u. Cie. 1891; икономическото развитие на България отъ 1879 г. до настоящето врѣме. Споредъ официални източници изработилъ Князь Францъ Иосифъ Батенбергъ. Лайпцигъ. Издание на Файтъ и с-іе. 1891	14
Л. Милетичъ. Идеологическа классификация на българскитѣ прѣдлози. Направилъ И. Пѣевъ-Плачковъ. Пловдивъ 1890. 8° 54 с.	36
Л. Милетичъ. Букви ѡ и ѡ въ старомъ-церковно-славянскомъ языкѣ. Съ прибавленіями: а) о буквъ ѡ; б) о правописаніи народнаго имени Славянинъ. Изъ филологическихъ изслѣдованій Найдена Герова. Пловдивъ 1891. 8° 104	52
В. Добруски. Нови съчинения по чехската културна история	63
Ник. Бобчевъ. Констан. Караджа, учителъ. Синтаксисъ или словосъчинение на Българския езикъ за ученици и ученички отъ срѣдни училища, съставенъ споредъ програмата отъ Минист. на Народ. Просвѣщение. — Първо издание. Варна, печатница А. Нитче. 1890 год. 67 стр. 8°, ц. 1 девъ	66
Ст. Георгиевъ. Учебникъ по ботаниката за IV класъ на гимназиитѣ. Споредъ програмата на Министерството на Народното Просвѣщение съставили Ив. Марковъ и В. Богдановъ, учители при Сливенската държавна гимназия. Часть I съ 100 фиг. въ текста. Сливенъ. Издава книжарницата „Българско Знаме“. 1890 година, стр. IV и 147 въ 8°. Цѣна 2 лева 50 ст.	72

Народни умотворения.

I.

1. Пѣсни периодически и религиозни.

а) Коледни обичаи, пѣсни и благословия.

Стр.

Отъ Софийско, записалъ Ст. Д. Спасовъ	3
„ „ „ Г. Ц. Байрактаровъ	11
„ Орханне „ Петъръ Илчевъ	13
„ Пирдопъ „ В. П. Дюлгеровъ	15
„ Котелъ „ В. П. Гочевъ	15

б) Лазарски.

Отъ Софийско, записалъ Ст. Д. Спасовъ	17
„ Горньо-Джумайско (Македония), записалъ А. П. Стоиловъ	21
„ Пирдопъ, записалъ В. П. Дюлгеровъ	22
„ Кичевско (Макед.), записалъ Н. Икономовъ	24

в) Водичарски пѣсни (на Богоявление).

Отъ Мърновско, записалъ А. Яневъ, доставилъ М. К. Цѣпенковъ	26
---	----

г) Разни религиозни.

Отъ Прилѣпъ, записалъ М. К. Цѣпенковъ	28
Отъ Струга, записалъ Д. Матовъ	30

2. Пѣсни изъ личния животъ.

Отъ Ихтиманско, записалъ Маринъ Нетковъ	30
„ Ахъръ-Челебийско, записалъ Ст. Н. Шишковъ	32
„ Горньо-Джумайско, записалъ А. П. Стоиловъ	35

3. Пѣсни изъ челядния животъ.

а) Свадбарски обичаи и пѣсни.

Отъ Разложко, записалъ С. Ив. Бояновъ	36
„ Пирдопъ, „ В. П. Дюлгеровъ	48
„ Софийско, записалъ Г. Ц. Байрактаровъ	57

б) Тѣжачки.

Отъ Прилѣпъ, записалъ М. К. Цѣпенковъ	62
---	----

4. Пѣсни изъ общественния животъ.

Отъ Горньо-Джумайско, записалъ Ап. П. Стоиловъ	64
„ Демиръ-Хисарско, записалъ С. Д. Божевъ	65
„ Дупничко, „ И. Кеновъ	67
„ Софийско, записалъ Ст. Ватновъ	71
„ Търновско, записалъ Ц. Гинчевъ	75

5. Пѣсни изъ политическия животъ.

Отъ Разложко, записалъ С. Ив. Бояновъ	77
„ Софийско, записалъ Ст. Ватновъ	88

Народни пѣсни съ мелодии.

Отъ Охридъ, записалъ К. А. Шишковъ, нотиралъ Г. Лъжевъ	94
„ Габрово, нотирали св. Ст. Къневъ и Н. И. Николаевъ	103

II.

Стр.

1. Тълкувания на природни явления, разни народни вѣрвания и прокобявания.

Отъ Софийско, записалъ Д. Стойковъ	109
„ Прилѣпъ, „ М. К. Цѣпенковъ	110
„ Панагюрище, „ Д. Кузовъ	111
„ Габрово, „ Н. Стойковъ	113

2. Баяния, врачувания и лѣкувания.

Отъ Орханне, записала Мария Илчева	114
„ Софийско, записалъ Д. Стойковъ	117
„ Горньо-Джумайско, записалъ А. П. Стоиловъ	120
„ Казанлъкъ и Габрово, записалъ Н. Стойковъ	121
„ Ломско, записалъ П. И. Берковски	128

3. Приказки за зли духове и др.

Отъ Бургаско, записалъ Ст. П. Русевъ	131
„ Пловдивъ „ Г. П. Русески	134
„ Ахъръ-Челебийско, записалъ С. Н. Шишковъ	139
„ Леринско, (Македония) Н. Настевъ	142
„ Велешко, записалъ Д. Матовъ	147
„ Бобошевско, записалъ Ив. Кеновъ	149

4. Приказки за черковни лица и явления.

Отъ Софийско, записалъ Д. Стойковъ	150
„ Стара-Загора, записалъ Г. П. Русески	151

5. Приказки изъ челядния и общественъ животъ.

Отъ Воденско, записалъ Г. Д. Лъжевъ	160
„ „ записалъ Д. М.	165
„ Велесъ, записалъ Д. Матовъ	170
„ Габрово, записалъ Н. Стойковъ	173

6. Прѣдания за лица и мѣста.

Отъ Самоковъ, записалъ Хр. Марковъ	177
--	-----

7. Басни (аполови).

Отъ Софийско, записалъ Д. Стойковъ	186
„ Прилѣпъ, „ М. К. Цѣпенковъ	188

8. Приказки фантастически и смѣшни.

Отъ Пиротъ, записалъ Никола Кръстевъ	193
„ Стара-Загора, записалъ Г. П. Русески	197
„ Прилѣпъ, записалъ М. К. Цѣпенковъ	201

9. Пословици.

Отъ Демиръ-Хисарско, записалъ С. Д. Божевъ	203
„ Горньо-Джумайско записалъ А. П. Стоиловъ	205

10. Гатайки.

Отъ Демиръ-Хисарско, записалъ Ст. Д. Божевъ	206
„ Дуиничко, записалъ Д. Вълчевъ	206

11. Скоропоговорки.

Отъ Щипъ, записалъ П. А. Чочаровъ	207
---	-----

VI

12. Дѣтннски залъгалки, игри и др.		Стр.
Отъ Струга, записалъ Д. Матовъ		208
„ Конушко, записалъ С. Златаровъ		209
13. Народни обичаи.		
Отъ Чепино, записалъ Хр. П. Константиновъ		210
14. Материялъ за Български рѣчникъ.		
Думи и форми отъ говоритѣ въ Видинъ, Враца, Цариградъ и проч. записалъ Цано Сталийскій		218
Двѣ изображения на български носии: изъ с. Арабаджиево (Старо-Загорско) и Панагюрище.		
Наблюдения на държавната метеорологическа станция въ София за мѣсецитѣ: Мартъ, Априлъ и Май.		

НАУЧЕНЪ ОТДѢЛЪ.

Славянскитѣ прѣправки на Едиповата история.

Отъ М. Драгомановъ.

I.

Българското сказанне за Павла Кесарийски. — Сходнитѣ нему сказания у другитѣ народи. — Опитъ, да се обясни значението на тия сказания и тѣхното распространение, споредъ разнитѣ научни направления.

Още въ 1869 година професоръ Вл. Ламанскій напечата въ своята статия „Нерѣшенъ въпросъ“ въ Петербургския „Журналь Министерства Нар. Просвѣщения“ (CXLIІІ, 351, CXLIIV, 85, 114) единъ български ръкописенъ расказъ отъ XVII вѣкъ, който сега се намѣрва въ Люблианската библиотека.

Този български расказъ, като много други, захваща прѣмо съ сентенцията: „колико апостоли радуются на небеси объ одномъ грѣшникѣ, покаявшемся, нежели о праведникѣ, — о томъ, послушайте, раскажемъ вамъ, какое чудо случилось.“ Пб-нататѣкъ се расказва, че двѣтѣ дѣца на царя Антона Кесарийски останжли безъ баща и майка, че не искали да дѣлжтъ царството, нето пѣкъ да отстѣпжтъ часть отъ него за зестра, и захванжли за това да живѣжтъ наедно, какъ послѣ родили синъ и го хвърлили въ една ладия въ морето, какъ братътъ умрѣлъ, а сестрата остангла да царува. Дѣтето исплувало въ „земя Иродска“, дѣто го въспиталъ монахътъ Ермолай, и дѣто послѣ станжло царъ. Майка му му прѣдложила ржката си и юнопата станжлъ Кесарийски царъ. Името му било Павелъ. Когато Павелъ дошелъ при Ермолая да го благослови, той му рѣкълъ: „тебѣ не само че ти не прилича да царувангъ, ами и по свѣта да ходишгъ не бива“. Павелъ му отговорилъ: „защо да ми неприлича да царувамъ? Азъ съмъ мждъръ, юнакъ, книжовникъ и сичко разбирамъ, доброто и злото.“ Ермолай му далъ една записка, която намѣрилъ у него. Но Павелъ не ѣ прочелъ тутакси, а ѣ далъ на слугата си, да ѣ занесе въ Кесария. Тамъ Павелъ прочита записката, прѣстава да има интимни отношения съ майка си и сѣка вечеръ се затваря въ особенна стая и плаче надъ тази записка. Жена му (майка му) захвангла да

се чуди, защо не отива въ лѣглото ѿ, попитва слугитѣ и узнава за записката, която Павелъ най-сетнѣ ѿ прѣдава. Слѣдъ обяснението, Павелъ отива на покаяние при Иоана Златоустъ, който го откарва на единъ островъ, оковава го въ единъ мряморенъ стълпъ съ вериги и ключа отъ веригитѣ хвърля въ морето. Слѣдъ 21 година ключътъ се намѣрва въ една риба. Иванъ отива при стълба и вижда, че Павелъ грѣе като слънце, а отъ лицето му миро тече. Майка му тѣй сжщо се спасила. „Слышите“, тѣй се свършва расказа, „благословенные христіане, какой грѣхъ прощаеъ Господь, если человекъ покается отъ всего сердца“¹⁾.

Тоя расказъ биде прѣведенъ на нѣмски езикъ отъ Петербургския академикъ Шифнеръ и прѣводътъ биде напечатанъ въ списанието *Germania*, XV, 288, въ една статия на Райнхолда Кюлера.

Като печата българския расказъ, г-нъ Ламанскій казва: „тази повѣсть или легенда, ако се сжди споредъ изложението, споредъ мѣстото дѣто се извършва дѣйствието и споредъ нѣкои подробности, трѣба да е, разбира се, не славянско оригинално произведение, а прѣводъ отъ гръцки. Може да се допусне, че поменуванieto на Ивана Златоустъ е по-подирѣшна прибавка, че то е работа на славянския прѣводачъ или прѣрасказвачъ. Но въ сѣки случай желателно би било да се потърси оригиналтътъ на тази легенда. Сега не можъ да се впуснж въ тършувания, защото нѣмамъ тукъ нужнитѣ помагала, още повече, защото нѣмамъ свободно врѣме. Да се намѣри първообразътъ е особено желателно, защото това може много да помогне да се обясни въпросътъ за заеманията въ народната поезия. Този расказъ, дору до най-малкитѣ си подробности, прилича на една сръбска епическа пѣсень: „Наход Симеун“. Тая прилика служи за новъ убѣдителенъ примѣръ, за доказателство, че науката въ никой случай не трѣба да отхвърля произхода на нѣкои, а може би и на много, епически народни пѣсни, посредствомъ външно заемание“.

Послѣдната мисль, която се покрива напълно съ идеитѣ на Бенфаевата школа, като признава прѣминуванieto на сказанията отъ единъ народъ на други, е изказана малко плахо отъ г. Ламанскій, защото подобни мисли се посрѣщахъ едно врѣме съ отвърщение отъ страна на националистически настроенитѣ славянски учени. — Днесъ тѣ вече принадлежатъ къмъ доволно общо распространенитѣ идеи — даже въ славянския свѣтъ, но оригиналтътъ на горѣприведения български расказъ, ако се разбира подъ думата оригиналъ най-близката гръцка редакция, отъ която българскиятъ прѣводъ е направенъ, сѣ

¹⁾ Непорѣшенный вопросъ, ст. III Ж. М. Н. Пр. CXLIV, 112—114.

пакъ и до сега е непознатъ. Впрочемъ най-блискитъ прилики на българския расказъ въ славянската, латинската и пр. книжнини бѣхъ вече извѣстни още когато се печаташе статията на г. Ламанскій, даже бѣше вече указано и на лесно-видната прилика на тоя расказъ и на неговитъ подобия съ основата на гръцката история за Едипа, както ъж излагатъ древнитъ трагичи. Тая прилика е толкова близка, щото изведнѣжъ испъква въпросътъ: *„Имаме ли въ тия раскази работа съ прѣми книжовни прѣправки и устни отражения на Единовата история, или съ раскази, паралелни на тая история, запазени съ нѣкои частни прѣправки у разнитъ европейски народи още отъ най-дълбока старина, когато тѣ сѣ били общо поетическо достояние на разнитъ народи?“*

Неотколѣ славянскитъ учени, когато издавахъ и анализувахъ подобни сказания изъ писменната или устна литература на славянитъ, сподѣляхъ второто отъ горѣприведенитъ мнѣния. Тѣй напр. Костомаровъ, който бѣ намѣрилъ въ старата великоруска книжнина нѣколко подобни расказа, като ги сравнява съ сръбскитъ пѣсни за Находа Симеуна и съ украинскитъ пѣсни, които ще анализираме по-долу, и като си спомня класическата история за Едипа, казва: „Легендата за кръвосмѣстителя, безъ съмнѣние, е измислица на най-глубоката старина. Тя е оная митологическа история, която се е изразила толкова сложно и искусствено въ митуса за *Едипа*. Че тая история е съществувала у Славянитъ още въ старо врѣме, това се доказва отъ нейнитъ откъслеци въ народнитъ пѣсни и раскази. Езическата старина макаръ и да е била отслабнѣла, подъ влиянието на християнството, не е била пакъ съвсѣмъ исчезнѣла. Тия които не сѣ можали още напълно да разумѣжтъ високото достоинство на християнството, сѣ споили старината съ новитъ нравственни, понятия и въображението имъ е прѣнесло нейнитъ обряди на християнския миръ. Прѣдставениятъ въ легендата герой се прѣвърща въ християнски подвижникъ и се нарича ту Андрей, ту Григорий; невѣжитъ прѣводачи и расказвачи прѣнасятъ сцената на дѣйствието ту въ Критъ, ту въ Римъ, имена географически, тѣмъ познати отъ слушание; на сцената се явяватъ ту говорящи птици, явенъ признакъ отъ древната митология, ту мѣнастири, но съ прибавка на чужди тѣмъ образи . . . сичко тукъ носи на себе си печата на тая прѣходна епоха на умствения кипежъ, когато старитъ езически прѣдставления сѣ отстъпвали на християнскитъ и, прѣди да исчезнѣтъ, сѣ се прѣилитали съ послѣднитъ, сѣ изгубвали своята чистота и сами сѣ се отдалечавали отъ първобитния си крой. Въ това отношение ний се надѣваме, че тази легенда ще бѣде единъ отъ най-важнитъ материяли за изслѣдванието на стария духовенъ животъ. Отъ многото примѣри, дѣто стари

езически прѣдания влѣзватъ въ състава на повѣсти, които носятъ религиозенъ характеръ, малко има такива, които да сж запазили тъй живо митологическитѣ елементи, като настоящата легенда. Нейнитѣ съотношения съ народнитѣ пѣсни на Сърбитѣ и Малоруситѣ и съ народнитѣ раскази, слушани въ Велико-русия, сж показани въ нашата статия „Легендата за кръвосмѣсителя“, напечатана въ III книга на сп. „Соврѣменникъ“ 1860 год.¹⁾ Въ току щу приведената статия на Костомарова се казва, между другото, че въ легендата съществуватъ слѣди отъ „птицеволхвованіе“, принадлежностъ на сичкитѣ митологии, въ това число и славянската.

На такива основи опира Костомаровъ своето мнѣние за езическото и, както се чини, славянско происхождение на анализуванитѣ отъ него варианти на легендата, която, споредъ неговото мнѣние „чакъ отпослѣ, подъ влиянието на християнството, е получила сегашния си видъ. Споредъ думитѣ на Костомарова самата несъобразностъ на прѣстѣпленіето съ наказаніето, както го разбира християнството, показва, че началото му е езическо. Прѣстѣпленіето на кръвосмѣсителя е неволно. Християнската черква, която отличава побужденіето отъ дѣлото, не би наказвала тъй строго неволния грѣшникъ“²⁾.

Професору Оресту Миллеру сж познати и западноевропейскитѣ варианти на легендата, но той утвърждава, че „именно отъ разнообразіето на вариантитѣ, отъ всемѣстното имъ распространение се вижда, че то е съществувало и въ западна Европа и у Славянитѣ, независимо отъ Гърцитѣ“³⁾.

Ако се съгласимъ съ тия мнѣния, би трѣбало да признаемъ, че легендата е съществувала и у западнитѣ европейци, и у Славянитѣ, и у Гърцитѣ по-рано отъ раздѣленіето на тия племена — т. е. още въ най-дълбока старина. Това мнѣние естествено води подиръ себе си едно митокосмологическо обяснение на легендната основа.

Киевскитѣ духовенъ академикъ г. Н. Петровъ въ своята статия „О народныхъ праздникахъ въ югозападной Россіи“ (Труды Киевской духовн. Академіи, Септемврий, Октомврий, Декемврий) прѣмо указва на старитѣ божества, които трѣба да се съглеждатъ въ героитѣ на нашитѣ легенди за кръвосмѣсителя — това сж споредъ неговото мнѣние, *Родъ* — *Перунъ* — *Солнце* и *Рожаница*, които подирѣ въ епохата на двоевѣрнето се прѣобразили въ св. Андрей Първозванний и Св. Екатерина. Послѣдната си забѣлѣжка г. Петровъ основава на факта, че въ единъ отъ вариантитѣ на легендата за кръвосмѣсителя, който ще бжде изло-

¹⁾ Памятники стариной русской литературы, изд. гр. Кушелева-Безбородка, II, 424.

²⁾ Легенда о кровосмѣситель, Историческ. монографіи Н. Н. Костомарова, 1872, I, 295 и слѣд.

³⁾ Илья Муромецъ и богатырство Киевское, 1870, 12.

женъ по-долу, грѣшникътъ се нарича Андрей, не апостолътъ, а авторътъ на „покаянния канонъ“ т. е. Андрей Критски. Мнѣнието на г. Петрова се покрива напълно съ идентъ на *Аѳанасіева*, авторътъ на едно съчинение, което още не отколѣ се смѣташе за много авторитетно: „*Поэтическія възрѣнія славянъ на природу*“. Аѳанасіевъ, като обръща внимание на украинската пѣсенъ за нечаяната свадба между единъ братъ Иванъ и една сестра Мария, (свадба, която въ повечето варианти не се извършва), съглежда въ Ивана — „бога громовника“, а въ сестрата — „дѣву громовницу“, които въ християнската епоха били замѣнени съ Ивана Кръстителя и Дѣва Мария¹⁾. Това обяснение на славянскитѣ сказанія за кръвосмѣсителя посрѣщнхъ възражение отъ страна на сички ония, които въ тѣхъ не виждахъ нищо първоначално славянско, нето пѣкъ мито-космическо, а ги считамъ просто за отзивъ на гръцката история за Едипа. Тази история, казватъ тѣ, е прѣправена нарочно по черковно християнски, за да се прокаратъ въ неѣ разни черковни тенденции особито идеята за всемогществото на покаянието и на исповѣдта.

Ний имаме случай още въ 1874—1875 год. да обяснимъ по тоя начинъ распространението на легендата и на пѣснитѣ за кръвосмѣшението въ заблѣжжитѣ си къмъ нѣкои украински пѣсни и прованчески легенди и прѣдставихме подробенъ рефератъ за тия сказанія въ горнята смисълъ на археологическия конгресъ въ Києвъ въ 1875 год.²⁾

Подиръ това въ „*Russische Revue*“ 1880, IX Heft, г. Викторъ Дидрихсъ напечата една статія по нашия прѣдмѣтъ подъ заглавие: „*Russische Verwandte der Legende von Iregor auf dem Stein und der Sage von Gudas Ischariot*“, въ която той сравнява русскитѣ, въ това число и обнародванитѣ отъ насъ варианти на легендата за кръвосмѣсителя, съ западноевропейскитѣ и показва слѣдитѣ на прѣдставленията, които лежатъ въ основата на нѣкои отъ тѣхъ, и нѣкои подробности въ византийската черковна литература, напр. въ тѣй нарѣчения „покаяненъ канонъ“ на Св. Андрея Критски.

Въ 1885 год. академикътъ Александъръ Веселовскій, въ статията си „*Андрей Критскій въ легендѣ о кровосмѣсителяхъ и сказаніе объ апостолѣ Андрѣ*“, (Журналъ Министерства Народнаго Просв. 1885, Юний 231—237) увеличи броя на аналогитѣ на русскитѣ раскази за кръвосмѣсителя съ нѣколко указанія на сръдне-вѣковитѣ раскази за апостола Андрея и Ивана, главно на осно-

¹⁾ Поэтическія възрѣнія славянъ на природу. 1868, II, 506.

²⁾ Историческія пѣсни малорускаго народа съ примѣчаніями Ва. Антоновича и М. Драгоманова, 1874, т. I, 280 Малорусскія народныя преданія и расказы, сводъ М. Драгомановъ, 1876, 130—132.

вание на труда на Липсиуса „*Die apocryphen Apostelgeschichten und Apostellegenden* (1883 I).

Г. Веселовскій, който имá случай по-рано да се докосне до легендитѣ за кръвосмѣсителя (въ своята рецензия на нашитѣ „Исторически пѣсни малорусскаго народа“ т. I и въ своето съчинение „Разысканія въ области русскихъ духовныхъ стиховъ X, 378—381“, дѣто става дума за легендата на покаяния разбойникъ), не ще и да говори за нѣкакви митологически обяснения и за съществуването на тия легенди още отъ най-старо врѣме и ги смѣта просто за сказания, които сж влѣзали въ славянска областъ посредствомъ християнската черква.

По такъвъ начинъ славянскитѣ сказания за кръвосмѣшението сж интересни между другото и поради примѣненнето въ въпроса за происхождението имъ на разнитѣ *научни методи*, съ които се обяснява приликата въ сказанията на много народи.

Както е извѣстно, между европейскитѣ учени съществуватъ днесъ за днесъ три такива обяснителни методи: 1) *митологическо-племенната* (школа на Куна, Гримовци, М. Миллера и др.), която се стрѣми да възведе приличнитѣ сказания къмъ най-старитѣ мито-космически формули, които сж били общи на цѣлото арийско племе; 2) *литературно-интернационалната* (школа на Бенфая), която обяснява приликитѣ между сказанията отъ размѣната имъ между разнитѣ народи не само чрѣвъ взаимодѣйствието на устната словесностъ на народитѣ, а и на писменната и 3) *антропологическата* (школа на Андрю Ланга, който върви по слѣдитѣ на Тейлора). Тази метода обяснява сходството между сказанията отъ съвпадението въ начина на мислението у разнитѣ народи, като обрѣща, като първата школа, прѣимущественно внимание на сказанията съ митологически характеръ, но не ги обяснява отъ първоначални митологически фрази, а ги счита за остатки отъ дивашки мировървния и нрави, които сж се запазили въ словесността на по-цивилизованитѣ народи като прѣживѣлици (Survivals).

Право ако вземешъ, сичкитѣ тия три научни методи иматъ резонни основания и поради това не трѣба да се изключаватъ взаимно, а сѣка една трѣба да се употребява на своето мѣсто. Първата и третата ни помагатъ да уловимъ началата на сказанията и процеса на първото имъ образуване, а втората-може да обясни по-нататъшнитѣ прѣправки и измѣнения на сказанията и международното имъ движение, което въ много случаи е съвсѣмъ очевидно, тъй щото не може да се отрицава.

За туй, който не иска да се увеличи отъ доктринерството на школитѣ и да пада въ натегнѣтость, трѣба, при сравнителното издирване, да обрѣща особено внимание не само на основата на сказанията, но и на подробноститѣ: развитието на те-

мата, чърти изъ живота, географически и исторически указания, тенденциитъ и т. н. Очевидно е, че ако битовитъ подробности въ нѣкои сходни сказания принадлежатъ къмъ нѣкоя под-подирѣшна епоха (като напр., царство, мореплавание, търговия и пр. и т. нат. въ под-голѣмата частъ отъ приказкитъ на стария свѣтъ) то ще бжде чудно да се съглежда, въ распространението на тия сказания, нѣкакъвъ остатъкъ отъ най-стария периодъ. Освѣнъ това, когато битовата обстановка — нѣма да говоримъ вече за географическитъ и исторически подробности — е почти сжщата въ разнитъ варианти на разнитъ народи, то това вече говори достатъчно въ полза на заеманието на сказанията, равбира се въ една под-вжсна историческа епоха.

При това много е възможно, основата на нѣкое сказание и да е много стара — съгласно съ учението на митологическата или антропологическата школа — но прѣправката му и распространението му между разнитъ народи, принадлежи обикновенно на една сравнително по-вжсна епоха.

Отъ сравнението подробноститъ въ вариантитъ на сказанията у разнитъ народи може да се заключи за пътя на неговото распространение, за неговото побуждение и за цѣлитъ на прѣправката му, а най-сетнѣ може да се намѣри по такъвъ начинъ и мѣстото и епохата, въ които първоначално се е образувало сказанието; притова изслѣдвачътъ може да се успокои само тогава, когато види, че основата на сказанието и подробноститъ въ варианта му, който може да се признае за най-старъ и под-самобитенъ, отговарятъ на битовитъ (географически, обществени, нравствени) признаци въ животъ на извѣстна страна и епоха.

При такова едно изслѣдване ще се види, че основата напр. на нѣкое сказание принадлежи въ тая или оная страна къмъ оригиналнитъ наметници или къмъ остатъцитъ отъ старитъ космически предания или отъ дивашкия животъ и дивашкото мировъзрѣние, но въ други страни сказанията съ сжщата основа принадлежатъ къмъ числото на заетитъ, под-новитъ и обработени съ етически или социални цѣли, словесни материяли.

Такива ни се виждатъ и славянскитъ сказания за кръво-смѣшението, основата на които прилича на Едиповата история.

Прѣдъ видъ на интереса, който тия сказания сж възбуждали въ славянския ученъ свѣтъ (нѣкои отъ тѣхъ сж имали даже честта да бждътъ и художественно прѣработени. Срав. напримѣръ Гоголевия расказъ: *Страшная месть*), и прѣдъ видъ на това, че при анализа на разнитъ имъ варианти е възможно да се провѣрѣтъ методитъ на разнитъ посоки въ науката за народната словесностъ, ний считаме за нужно да извършимъ

сравнителното изслѣдване на славянскитѣ сказания отъ тази тема, колкото е възможно, пѣлно.

Ний считаме за необходимо да направимъ това, още повече и заради туй, защото между славянскитѣ учени и особено между учителитѣ, които опрѣдѣляватъ възгледитѣ на болшинството на образованното общество, а слѣдователно и възгледитѣ на поголѣмата частъ отъ събирачитѣ на народнословеснитѣ материяли — още твърдѣ много прѣобладаватъ понятията на устарѣлата вече митологическо-племенна школа, както се вижда и отъ горѣприведенитѣ примѣри отъ славянскитѣ варианти на сказанието, което ни занимава.

Прѣди сичко ний ще съпоставимъ сичкитѣ тия варианти, а послѣ ще наченемъ сравнително — историческото изслѣдване на самитѣ тѣхъ и на подобията имъ.

II.

Сърбската пѣсень за Находъ Симеуна. — Старитѣ великоруски раскази: за св. папа Григории, за Андрея Критски и Юда Искаротски. — Украинскитѣ приказки за кръвосмѣстителя, Мария Египетска и Андрея. — Украинската пѣсень за вдовицата, която се оженва за сина си.

Отъ славянскитѣ сказания, които иматъ сжщата тема като Едиповата история, най-близо стоѣтъ — географически и по тенденция и по подробноститѣ си до българската повѣсть за Павла Кесарийски, — сръбскитѣ пѣсни за Находа Симеуна въ Сборника на Вука Караџиѣва.

Ето вариантътъ, който най-много прилича на българския:

Нѣкой си царъ отхранвалъ въ гр. Яна една дѣвойка, не за да ѣ отдаде другиму, а самъ да се ужени за неѣ. Царятъ ще, ала дѣвойката не ще. Дошли да ѣ искатъ лали и везири, но царятъ ѣ не дава и силомъ ѣ зема за жена. Минжло се подиръ това три години врѣме; родило имъ се едно мжжко дѣте, но майка му не иска да го кърми, а му свива книгитѣ и ризкитѣ, залива го въ тежко олово и го хвърля въ Синето Море. „Завлѣчи, Море, неправдата отъ земята; какъвто родителъ, такъвъ въспитателъ“. Подигнжлъ се патриархъ Савва, подигнжлъ се лова да лови; ловилъ лѣтенъ день до пладнѣ, — нищичко не уловилъ; но когато се връпцалъ въ кжщи Господъ му далъ и сждбата го накарала да намѣри оловния ковчегъ: водата го искарала на брѣга. Въ ковчега мжжко дѣте, нито се смѣ, ни ржчички дава, ни кръстено, нито молитва му четено. Зелъ Савва мжжко дѣте, занесълъ го въ Хилендарска църква, и кръститъ мжжко дѣте; хубаво име му дали, хубаво име — Находъ-Симеунъ. Когато дѣтетото порасло до конъ и свѣтло оржжие и се научило хубаво на книга, патриархътъ Савва му рѣкълъ: „Чадо мое, Находъ-Симеуне! Азъ чадо съмъ те отхранилъ, но не съмъ те и родилъ: намѣрихъ те азъ на морския брѣгъ. Земи, синко, кни-

жата и ризкитѣ, ходи отъ градъ на градъ и търси баща си“. Зель Симеунъ книжата и ризкитѣ си, тръгналъ отъ градъ на градъ и дошелъ въ Яна града. А въ Яна града царятъ умрѣлъ, умрѣлъ и го погребали; останѣла госпожа царицата едничка въ бѣлия дворъ. Идѣтъ сватове отъ лали и везири, искатъ ѳ, ала царицата не ще, и казва госпожа царицата: „нека се изберѣтъ шестдесетъ юнака — отъ най-хубавитѣ и най-високитѣ, а азъ ще застанѣ на бѣлата стѣна и ще хвърлѣ една златна ябълка: който улови златната ябълка, на тогова ще бѣджъ вѣрна другарка“.

Избрали се шестдесетъ юнака, най-хубавитѣ и най-високитѣ и се нарѣдили въ града подъ стѣната, а царицата се покачила на стѣната и хвърлила златната ябълка. Уловилъ ябълката Находъ-Симеунъ и вѣнчалъ се съ госпожа царицата.

Минало се малко врѣме, малко-много три недѣли, тръгналъ Находъ-Симеунъ бърза лова да лови. Останѣла г-жа царицата самичка въ бѣлия дворъ. Когато царицата постилала одѣра, намѣрила книжата и ризкитѣ и рѣкла: „Милостивий Боже! Слава тебе за сичко!“ Азъ тежко сгрѣшихъ прѣдъ Бога!

На заходъ слънце Симеунъ се върналъ отъ бързия ловъ, палѣзала да го посрѣщне г-жа царицата, сълзи рони по господско лице: „Чадѣ мое, Находъ-Симеуне, ти си сгрѣшилъ прѣдъ Бога! Ти си се смѣсилъ съ майка си, безъ да знаешъ, чадѣ мое драго!“ Като чулъ Находъ-Симеунъ, поронилъ сълзи по господско лице, послѣ отишелъ въ Хилендарска църква, хвърлилъ се на гърдитѣ на Савва, облѣчени въ свила, и захванѣлъ силни сълзи да лѣе: „О, мой отче, патриарше Савва! Дѣѣ-три думи ще ти кажѣ: съгрѣшихъ тежко прѣдъ Бога, смѣсихъ се съ майка си, безъ да знамъ, родителю мой Савва! Можешъ ли да ми отпуснешъ грѣха?“

Отговоря Патриархъ Савва: „Чадѣ мое, Находъ Симеуне! Не можъ да ти отпуснѣ грѣха; не е играчка родната майка! Само така можъ да ти простѣ: Ще съзидамъ каменна кула и ще те хвърлѣ въ неѣ, а ключоветѣ ще хвърлѣ въ морето. Когато намѣришъ ключоветѣ отъ морето, тогава ще ти се прости и грѣхътъ“. Съградилъ Патриархъ Савва една каменна кула, хвърлилъ Симеуна въ каменната кула, а ключоветѣ въ синето море. Минало се тридесетъ години врѣме; по морето плавали рибари и уловили риба златоперка, подарили ѳ Патриарху Савву.

Когато разрѣзѣлъ Савва рибата, намѣрилъ въ рибата ключоветѣ, а Савва билъ и забравилъ за тѣхъ. Като видѣлъ, припомнилъ си! „Горко мене прѣдъ Вишнаго Бога! Азъ и забравихъ и Симеуна; ето ключоветѣ отъ моя Симеуна!“ Отворилъ той вратата на тъмницата, а Симеунъ се прѣдставилъ, прѣдставилъ се и се посветилъ. Тогава распуснали гласъ на четири страни, събрали се много попове, чели три дни и три нощи и държали

голѣмо бдѣние и чели голѣми молитви; молили Святаго, да каже, кждѣ иска да отиде? Отишелъ въ Хилендарската Черква. Тамъ Святецътъ почива въ хубавата Хилендарска Черква“.

Другъ единъ вариантъ станжлъ още пѣд-народенъ; по край това въ него сж смалени и грѣховетѣ, нужни на духовнитѣ книжници за да възвишжтъ силата на покаянието, — макаръ и грѣшницата майка да е прѣдставена тукъ като страстна жена, която раздѣля своето лѣгло съ единъ хубавецъ войникъ, безъ бракъ.

Ето тоя вариантъ:

„Рано отишелъ единъ старецъ калугеръ на Дунава, на студената вода, да налѣе дунавска вода, да се умие и Богу да се помоли; и случило се на стареца, че намѣрилъ единъ оловенъ ковчегъ искаранъ на брѣга отъ водата. Помислилъ си, че има въ него имание и го занесълъ въ мѣнастиря. Когато отворили оловения ковчегъ, не намѣрили въ него имание, а намѣрили въ него едно дѣте мжжко, мжжко дѣте на седемъ дена. Извадилъ той дѣтето отъ ковчегъ, кръстилъ го въ своя мѣнастирь и му турилъ хубаво име: Находъ Симеунъ. Не далъ дѣтето на дойка, а самъ го отхранилъ въ мѣнастиря си, отхранилъ го съ медъ и захаръ. Когато навършило дѣтето годинка, то било таквозъ, каквото друго дѣте бива на три; а когато навършило три години, то било такова, каквото друго дѣте би било на седемъ; а когато навършило седемъ години, то станжло такова, каквото друго бива на дванадесетъ; а когато му се испълнили дванадесетѣтъ — било таквози, каквото друго бива на двадесетъ години. Чудно се научилъ Симеунъ на книга: не се бои нито отъ ученици (дяки), ни отъ игумена.

Една сутренъ въ света Недѣля събрали се дяцитѣ (мѣнастирскитѣ ученици) и се заловили да игражтъ разни игри, скачали, камъни мѣтали. Находъ Симеунъ най-далечъ отъ сичкитѣ скочилъ и най-далечъ отъ сички камъка хвърлилъ. Разсърдили се мѣнастирскитѣ дяци и рѣкли Находу Симеуну: „Симеуне, ти просто найденче! Нѣмашъ нито рода, нито племе; самъ ти не знаешъ, отъ каква си рода: тебе нашиятъ старецъ Игуменътъ те намѣри въ единъ ковчегъ на брѣга на рѣката“. Докривѣло Находу. Отишелъ Симеунъ въ келията си, зель честното Евангелие, чете го и сълзи рони. Идва при него отецъ Игуменътъ и пита Находа: „Що ти е Симеуне? Защо ронишъ сълзи отъ очи? Какво ти липсва въ моя мѣнастирь?“ Отговаря му Находъ Симеунъ: „Отче мой, господинъ Игумене! Прѣсми-ватъ ми се мѣнастирскитѣ дяци, че самъ не знамъ отъ каква съмъ рода и че ти си ме намѣрилъ на брѣга. Слушай, отче Игумене! Ради Бога истиннаго, дай ми коня си: ще отиджъ по бѣлия свѣтъ да търсежъ, отъ каква съмъ рода, отъ проста ли

или господарска; ако ли нѣ, ще се хвърлиж въ тихия Дунавъ!“ Дожалѣло старцу игумену. Облѣкълъ Симеуна като свой снѣгъ, направилъ му хубава одежда, далъ му хиляда дуката и бѣлия конь отъ яхъра си. Тръгналъ Симеунъ по бѣлия свѣтъ. Ходилъ Симеунъ деветъ години да търси родата и племето си, но какъ да го намѣри като нѣма кого да попита? Като настѣпала десетата година, дошло на умъ Находу Симеуну да се върне назадъ въ мѣнастиря. Обърналъ бѣлия си конь. Една сутренъ ѣздилъ той подъ бѣлия Будимъ-града; порасналъ билъ Симеунъ и билъ по-хубавъ отъ дѣвойка. Гиздаво седи той на бѣлия си конь, разиграва коня по Будимско поле и пѣе съ бѣло гърло. Съгледала го Будимска кралица и викнѣла на хубавата си робиня: „иди скоро, хубава робиньо, улови коня на юнака и кажи му: Кралицата те вика, иска да ти каже нѣщо“. Скоро отишла хубавата робиня, уловила коня на Симеуна и тихо му рѣкла: „юначе! вика те кралицата; иска да ти каже нѣщо“. Тогава той обърналъ коня къмъ двора на бѣлия замъкъ; когато отишелъ при госпожа Кралицата, снелъ шапката си, поклонилъ се до земи и рѣкълъ: „помози Богъ Кралице!“

Кралицата приела поздравлението му, поканила го на го-товата софра. Донесли вино и ракия и сѣкакви сладки работи. Седи Симеунъ, пие вино червено, а кралицата не може да му се нагледа. Когато се спуснѣла на земята черната нощъ, кралицата рѣкла Симеуну: „сблѣчи одеждата си, незнайний юначе! Ти си достоенъ да прѣкарашъ нощъта съ кралицата и да цалувашъ Будимската кралица“. — Симеуну надвило виното; хвърлилъ той одеждата и лѣгналъ съ кралицата и цалувалъ кралицата по лицето. Когато на сутрѣнъта се зазорило, Симеунъ истрѣзнялъ и видѣлъ какво направилъ. Тѣжко му станѣло, скочилъ на лекитѣ нозѣ, облѣкълъ се и отишелъ при бѣлия си конь. Кралицата го черпи съ кафе и захаръ и съ ракия, ала Симеунъ нищо не зема, осѣдлава бѣлия конь и се опитва по Будимското поле. Тука Симеунъ си спомнилъ, че забравилъ честното Евангелие у кралицата въ бѣлия замъкъ. Върналъ Симеунъ буйния бѣлъ конь, оставилъ го въ двора, а самъ отишелъ въ бѣлия замъкъ. Тамъ седи госпожа кралица, седи тя млада въ пруста, чете честното Евангелие и рони сълзи по бѣлото лице. Говори Симеунъ на госпожа кралицата: „Дай, кралице, честното Евангелие“. Отговаря му госпожа кралица: „Злочестий Симеуне! Въ зълъ часъ си намѣрилъ ти своята рода; на зла честь си дошелъ ти въ Будимъ и си нощувалъ съ кралицата и си ѣж цалувалъ въ лицето. — Ти си цалувалъ майка си!“

Като чулъ това Находъ Симеунъ, поронилъ сълзи на бѣлото лице, ввелъ послѣ честното Евангелие и цалунѣлъ рѣжж на кралицата. Отишелъ Симеунъ при бѣлия си конь, възсѣда

го и тръгва за мѣнастирь. Като го видѣлъ отецъ Игуменътъ, позналъ коня отъ яхъра си, и че на него седи Находъ Симеунъ и отишелъ да го посрѣщне. Симеунъ скочилъ отъ бѣлия конь, поклонилъ се до черната земя, цалуналъ скута и ржката на Игумена. Казва му отецъ Игуменъ: „Дѣ бѣше толкова врѣме. Находъ Симеуне?“ — Отговаря му Находъ Симеунъ: „Не питай, отче Игумене: — на зълъ часъ намѣрихъ азъ рода си и за нещастие отидохъ въ Будимъ.“ Сичкото му разказахъ Симеунъ. Като чулъ това отецъ Игуменътъ, уловилъ Симеуна за бѣлата ржка и отворилъ проклѣтата тъмница, дѣто имало вода до колѣни, а въ водата змии и гущери, хвърлилъ Симеуна въ тъмницата и затворилъ проклѣтата тъмница и хвърлилъ ключоветѣ въ тихия Дунавъ, и тихо рѣкълъ старецътъ: „когато излѣзашъ ключоветѣ отъ Дунава, тогава ще се прости Симеунъ“. Минжли се деветъ години, като настанжла десетата, рибари уловили една риба и въ рибата намѣрили ключа и показали го старецу Игумену. Тогава си спомнилъ игуменътъ за Симеуна. Взелъ ключоветѣ отъ тъмницата и отворилъ проклѣтата тъмница; въ тъмницата нѣмало ни вода, ни змии, нито, гущери. Слънцето свѣтало въ тъмницата; седи Симеунъ на позлатенъ столъ, а въ ржцѣтъ си държи честно Евангелие“.

Костомаровъ намѣри въ единъ Новгородски ржкописъ отъ XVII вѣкъ единъ староруски расказъ съ слѣднето съдържание:

„Имало въ римскитѣ страни единъ кралъ, на име Пѣркусъ Мждрий. Той ималъ само единъ синъ и една дъщеря, които много обичалъ. Кагато остарѣлъ и силно залошѣлъ, той повикалъ и боляритѣ и велможитѣ си, и рицаритѣ, и князетѣ и имъ рѣкълъ: „мили мои князе и боляри! Знайте, че отъ тази болѣстъ нѣма да се продигна; имамъ една дъщеря, която не можамъ да съединя съ законенъ бракъ, и сега поржчвамъ ти, сине мой, и благославямъ, щото той, братъ ѝ, да ѝ ожени подиръ смъртъта ми по закона и да се отнася честно съ неѣ. Издумалъ и умрѣлъ. Слѣдъ това плачъ и вопли голѣми имало въ града, за дѣто кралятъ умрѣлъ. Синъ му царувалъ мждро и се отнасялъ къмъ сестра си добрѣ и почитателно, обичалъ ѣ, безъ неѣ не пилъ, не ялъ; но най-сѣтне такава страсть го обзела за сестра му, щото рѣшилъ да се съедини съ неѣ; повикалъ той сестра си и захванжлъ да ѝ исказва мислитѣ си: „можъ те, сестро моя, не се противи на волята ми, испълни желанието ми; ако ли не испълнишъ желанието ми, нѣма да ме видншъ живъ“. — Не уважилъ братътъ увѣщанията на сестра си и ѣ обезчестилъ. Плакала, плакала бѣдната и никой не можалъ да ѣ утѣши, освѣнъ братъ ѝ, който често ѣ утѣшавалъ, като подновявалъ прѣлюбодѣянieto. Слѣдъ половинъ година кралятъ узналъ, че сестра му наченжла и много се нажалилъ; захванжлъ да плаче, но никой

не можалъ да утѣши неговата скърбъ. Сестра му захванъла да му казва: „слушай, мили братко, ний сме пай-първитѣ на свѣта дѣто сме разгнѣвили Бога и сме направили такова прѣстѣпление! Има тукъ единъ старъ човѣкъ и много уменъ. Татко винѣги го викаше при себе си и го распитваше за сичко и той всѣкога знаеше и пазеше тайнитѣ на баща ни: и ний да го повикаме и да му искажемъ сичко: „какзото той рѣче, туй ще направимъ“. Кралятъ повикалъ тогова човѣка и му разказалъ съ голѣма жалость, какво се случило. Човѣкътъ му рѣкълъ: „послушай, крале, моитѣ думи. Ако искашъ тая работа да остане тайна, заповѣдай да събератъ сичкитѣ князе и боляри въ своята държава и прѣдай менъ сестра си прѣдъ сичкитѣ, а ти самъ иди на Божи-гробъ и помоли се на сичкитѣ свети мѣста моли Господа Бога да ти прости грѣха“. Кралътъ сторилъ сичко това, а стариятъ рицаръ завелъ кралската дъщеря въ замъка си. Тамъ тя седѣла съ жената на рицаря въ отдѣлна стая и когато дошло врѣме да ражда, рицарятъ искалъ да повика попъ, да кръща отрочето. Кралската дъщеря отговорила: „И азъ не искамъ да остане дѣтето не кръстено,“ и заповѣдала на рицаря да направи една малка ладийка заповѣдала да повижѣтъ дѣтето, да турѣтъ вътрѣ, подъ главата, му петдесетъ фунта злато, а подъ нозетѣ му—единъ фунтъ сребро, *и заповѣдала да напишатъ на единъ листъ*: „който намѣри това дѣте, нека знае, че е родено отъ братъ и сестра и не е кръстено; подъ главата му има петдесетъ фунта злато, а при нозетѣ му, — фунтъ сребро, и който намѣри това дѣте нека го кръсти и си земе златото, а среброто нека го скрие за дѣтето, да се научи на книга“. Тя турила тоя листъ въ единъ сѣдъ, като роняла едри сѣлзи, и заповѣдала на рицаря да пусне ладийката съ дѣтето въ морето да плува, дѣто Господъ рѣче.

Когато рицарятъ се върнѣлъ въ кѣщи, срѣщнѣлъ го единъ пратеникъ отъ краля и извѣстилъ: че „царятъ умрѣлъ и че тѣлото возжѣтъ отъ светата земя“. — По-нататѣкъ повѣстѣта описва на дълго и широко безинтереснитѣ прѣговори на кралицата съ рицаря пратеника и нейната скърбъ.

Подиръ погребението на краля *Бургунскиятъ князь* изпратилъ честни пратеници да ѣж можѣтъ да се ожени за него. Тя отговорила, че не иска да има мжжъ до смъртѣта си. . . . Като чулъ князътъ това, много се разсърдилъ, събралъ голѣма сила, нахлулъ въ земята ѣ, изгорилъ много градове, изморилъ много хора, сторилъ много зло — тѣй кралицата отъ страхъ отишла въ единъ укрѣпенъ градъ и тамъ живѣла дълго врѣме.

Въ туй врѣме ладийката съ дѣтето плувала по море — дълго ли врѣме, Богъ знае — и исплувала въ петѣкъ при единъ мѣнастирь. Случило се, че тозъ день игуменътъ ходѣлъ по брѣга

на морето, съгледалъ ладийката и заповѣдалъ на единъ рибаръ да ѝ искара на брѣга. Въ ладийката той намѣрилъ дѣтето, повито въ скъпи пелени, заповѣдалъ да го дигнѣтъ, намѣрилъ записката, прочелъ ѝ, зель изподъ главата на дѣтето златото, а изподъ носетѣ — среброто, видѣлъ, че дѣтето е отъ голѣма рода, кръстилъ го и го нарѣкълъ Григорий. И слѣдъ това далъ го на рибаря да го отхрани. Рибарятъ го въспиталъ, и дѣтето станжло много хубаво. Като навършило седемъ години, игуменътъ го зель при себе си да го научи на книга. Скоро дѣтето изучило Свещенното Писание, за това иноцитѣ много го обичали съ любовъ духовна. Юношата станжлъ четецъ на божественнитѣ книги. Случило се веднѣжъ, че Григорий играялъ съ единъ мечъ съ сина на рибаря, който го въспитавалъ, и случило се, че ударилъ съ меча сина на рибаря. Синътъ на рибаря захванжлъ да плаче и да се оплаква на майка си; майка му излѣзла и захванжла да гълчи Григория и му рѣкла: „защо, Григорие, биешъ ти сина ми! той е по-добъръ отъ тебе. — Нима ний знаемъ ти отъ дѣка си?“ Григорий ѝ отговорилъ: „майко моя възлюблена! Нима азъ не съмъ ти синъ, че ти тѣй посрѣшвашъ?“ — Тя му разказала тогава, какъ билъ намѣренъ. — Юношата захванжлъ да моли игумена, да го остави „въ войнскій чинъ послужити“. Игуменътъ му обѣщавалъ за напредъ своето мѣсто, но Григорий настоявалъ на своето желание: да отиде „своихъ родителей искати“. Григорий отплувалъ за Божи-гробъ, но вѣтърътъ го откаралъ въ земята, дѣто се родилъ. Тукъ той узналъ за смъртта на краля, за нападението на чуждия князь и за опустошението на земята. „Григорий рѣкълъ: ето единъ рибаръ, и войникъ, и храбъръ съ мечъ въ войската. Иди кажи на началника на града: какво обѣщава да ми даде, ако воювамъ за правдата на дѣвицата кралица, за цѣлия градъ противъ неприятеля.“ Григорий сполучилъ да убие Бургунския князь и за една година отгорѣ очистилъ земята. Той вече билъ на пѣтъ, слѣдъ като получилъ наградата си, да замине на друго царство, като му прѣдложили да се ожени за кралицата. Кралицата сама отстѣпала на увѣщанията на рицаритѣ. „Съединили се тѣ съ законенъ бракъ и живѣли весело. Само, Григорий ималъ единъ навикъ: никога не седи да ѣде и пие, прѣди да влѣзе въ една отдѣлна стаячка, дѣто четялъ турената въ ладийката записка, и излѣзвалъ винѣги съ сълзи на очитѣ. Вѣднѣжъ една слугиня заблѣзвала това и попитала господжата: „Съ какво си разсърдила господаря си?“ — Тя ѝ отговорила: „Никоя жена не живѣе тѣй съ мѣжа си, като азъ съ своя, но кажи ми, защо ме питаешъ?“ Слугинята ѝ разказала, че видѣла сълзи на очитѣ на господаря. Кралицата въ отсѣствието на мѣжа си отишла въ стаята и прочела тамъ *своята записка*. По-

нататъкъ разказътъ рисува на дълго и широко отчаянието на кралицата, обяснението ѝ съ мъжа ѝ — синъ и отчаянието на последния. „По добръ да бѣхъ изгорѣла отъ огънь или да бѣхъ ме червеи изѣли, отъ колкото да сторѣя такава нѣщо.“ — Въсклицава кралицата и казва на сина си: „сега азъ ще захванѣя да се моля Богу, да товари мъчнотии върху мъчнотии и да ме накара да се скитамъ, до като душата ми излѣзе, а ти царувай тукъ!“ Синъ и ѝ отговорилъ: „не, не тъй! Ти царувай въ тая държава, а азъ ще трѣгна да се скитамъ и сѣ ще плачамъ до като съмъ живъ, че дано Богъ ни прости грѣховетъ“.

Станжалъ прѣзъ нощта, облѣкълъ се въ просѣшки дрѣхы, простилъ се съ майка си и трѣгналъ босъ, дѣто Господъ го прати. Така стигналъ той въ единъ градъ въ кѣщата на единъ рибаръ и го помолилъ да го пусне да прѣнощува въ колибата му. Рибарятъ забѣлѣзалъ, че гостътъ му трѣба да е нѣкой знаенъ човѣкъ, а не просѣкъ и му забѣлѣзалъ. Григорий отговорилъ: „азъ съмъ пѣтникъ и съмъ лишенъ отъ сѣка добродѣтель, пусни ме само, за име Бога, въ кѣщата си“. Чула жената на рибаря и помолила мъжа си да пусне пѣтника въ колибата. Рибарятъ го завелъ вътрѣ и му далъ да яде хлѣбъ. Рибарятъ рѣкълъ Григорию: „ако искашъ, азъ познавамъ единъ островъ въ морето — мѣстото е съвсѣмъ пусто — тамъ единъ „странникъ“ може хубаво да живѣе „ради Бога“. Григорий се зарадвалъ, падналъ при нозетѣ на рибаря и го помолилъ да му покаже това мѣсто. . . На сутренъта рибарятъ го откаралъ на острова, дѣто намѣрили една пуста стая. Григорий влѣзълъ вътрѣ, рѣкълъ на рибаря да го затвори въ стаята и ключа да хвърли въ морето. . . Григорий прѣживѣлъ въ нея стая седемнадесетъ години съ плачове и молитви. Въ туй врѣме папата въ Римъ умрѣлъ и чуло се гласъ отъ небето: „потърсете единъ човѣкъ светъ, на име Григорий, и посветѣте го за папа“. — Чули хората това нечувано чудо и много се зарадвали и пратили по сичкитѣ страни да търсѣтъ съятото Григория. — Случило се, че пратеницитѣ прѣнощували у сѣщия рибаръ, който заключилъ Григория. — Сега чакъ, като се разговарялъ съ тѣхъ, той си спомнилъ за госта си. Въ туй врѣме уловили и една риба, въ която намѣрили ключа, съ който билъ затворенъ Григорий прѣди седемнадесетъ години. На сутринъта намѣрили Григория живъ и го вѣнчали за папа. — Славата за светостѣта на новия папа се распространила навредъ и стигнала най-сетнѣ и до майка му, за туй тя се рѣшила да отиде да го моли за опрощение на грѣховетѣ си. Григорий ѣ позналъ и ѣ далъ отпущение, слѣдъ туй ѣ подстригалъ и ѣ направилъ игуменка въ единъ женски мѣнастиръ¹⁾“.

¹⁾ Памятники стар. Русской литературы, изд. гр. Кушелева Безбородко, II. 418—24.

Въ друга една стара великорусска повѣсть се расправя историята на кръвосмѣсителя съ особенни подробности:

„Имало единъ градъ и въ тоя градъ единъ търговецъ на име *Пуливанъ*. Веднѣжъ минува той прѣзъ спалнята си и слуша, двѣ птици, „называемыя голуби“, какъ си приказватъ: „у нашия господарь ще има радость, жена му ще му роди синъ, ще го нарежтъ Андрей, а той ще убие баща си, ще се ожени за майка си и 300 дѣвици-старици ще обезчести, „растлилъ блудомъ“. Тридесетъ поприща отъ града имало единъ мѣнастирь. Като чулъ търговецътъ това, много се почудилъ и заповѣдалъ на бабата да убие дѣтето. Бабата обаче се уплашила отъ Божия сждъ и не убила дѣтето, а обадила сичко на майката. Майката заповѣдала да го кръпцатъ. Нарѣкли го Андрей. Заповѣдала още да му разрѣжтъ корема напрѣко съ ножъ, да го привържтъ на една дъска съ единъ поясъ и да го пуснатъ въ морето. По Божия заповѣдъ дъсчицата исплувала при единъ женски мѣнастирь, съзиданъ въ честъ на „Неспалимата кѣпина“. Игуменката отъ най-напредъ заподозрѣла калугеркитѣ, но тѣ плакали и се кълнѣли: „мы не вѣмы, госпоже, сего дѣтища и не растлихомся“. Игуменката прибрала дѣтето, зашила му корема и го отхранила съ козье млѣко. „Отроча же бысть 15 лѣтъ и вложи на умъ его ветхи зломышленъе і ненавистникъ рода христіанскаго дияволъ мысль злую, і нача отрокъ той едину по единой дѣвицѣ и старице оскверняти, овогда силно овогда любовію въ тайнѣ уллучи время і то и съ игуменъею сотвори“.

Тука самъ разказътъ осжда опасната страна отъ влиянието на това начало, което се стараяли да проведжтъ въ обществото съставителитѣ на подобни раскази. „Когато игуменката видѣла своето беззаконіе, събрала сичкитѣ сестри, и захванжала да се кае за грѣха си. Оказало се обаче, че сичкитѣ били грѣшници. Тогавъ сестритѣ попитали игуменката, какъ прѣгрѣшила. Тя имъ отговорила: „Той (Андрей) ме прѣлъсти съ много притчи, които расказватъ, какъ били паднѣли по-напрѣдъ други хора: митаритѣ, гонителитѣ, блудницитѣ и сичкитѣ праведни отъ вѣка и рѣче: съ покаяние, сълзи и милостиня можемъ да се спасимъ.“ — Слѣдъ като се покаяли, калугеркитѣ *захванжли* да прѣкарватъ врѣмето си съ постъ, молитви и милостиня, а Андрея изгонили отъ мѣнастиря, затворили хубаво мѣнастирскитѣ врата, да не може никой мжжъ да влѣзва вътрѣ. Андрей отишелъ въ Критъ и понеже не познавалъ баща си и майка си, цѣнилъ се у тѣхъ, да имъ варди лозята. Поржчали му: „ако видишъ, че нѣкой влѣзва въ лозето, нощемъ ли, денемъ ли бжде, устрѣли го.“ Веднѣжъ търговецътъ (баща му) си рѣкълъ: „Чакай да отидѣ да непитамъ падарина“ и отишелъ прѣзъ но-

щъта на лозето. Като го видѣлъ падаринътъ, зель лжка и убилъ баща си, като мислялъ, че е нѣкой хайдукъ. Като съгледалъ обаче, че е господарятъ, уплашилъ се, скрилъ го подъ шумата и обадилъ на господарката. Тя поплакала, поплакала, на го погребала, а подиръ малко юношата поискалъ да се ожени за домакинята и тя го зела. Прѣзъ нощъта, слѣдъ бракосъчета- нието, жената забѣлѣзала на корема на мъжа си единъ ржбъ. На въпроса ѝ, юношата разказалъ цѣлата си история.

Пб-нататкъ, разбира се, се описва отчаянието на двамата. Андрей праща майка си да търси нѣкой попъ, който да му прости грѣхове, но свещеникътъ не му прощава, по причина на многото му грѣхове. Андрей убилъ свещеника съ чърковния *аналой*. Слѣдъ туй, отишелъ да се исповѣда при други единъ свещеникъ, но и тоя рѣкълъ: „не ни подобава да земаме та- кива хора на душата си.“ Андрей отговорилъ: „Христосъ дойде на свѣта да вика грѣшнитѣ на покаяние, а ти, свещениче, не искашъ да простишъ моитѣ грѣхове! Рѣчено е въ Евангелието: если свяжете на земли, будетъ связано на небеси и пр.“ Све- щеникътъ отговорилъ: „Азъ не искамъ да носѣмъ на себе си такъвъ грѣхъ: не се прощава на човѣкъ, който е направилъ такъвъ грѣхъ.“ Андрей убилъ и тоя свещеникъ и го извлѣ- кълъ съ единъ поясъ изъ чърквата. Трети единъ свещеникъ Андрей убилъ съ една черковна брава. И рѣкълъ си Андрей: „Ще отиджъ въ градъ Критъ, тамъ има епископъ. Той ще ме земе на покаяние, защото той е прозорливъ, богобоязливъ — той ще ми прости. А ако не ми прости, ще отиджъ въ ордията на нѣкой далеченъ царь, ще подигна голѣма войска, ще подпалѣмъ градъ Критъ, ще плѣнимъ хората, а епископа ще убиѣмъ“.

Благиятъ и челолюбивиятъ Богъ не изисква смъртта на грѣшниците, а очаква да се покажатъ. Дошелъ Андрей въ градъ Критъ и се поклонилъ на епископа. Епископътъ го при- елъ и му заповѣдалъ да намѣрижъ майка му. И видѣлъ епи- скопътъ, че Андрей е укрѣпенъ съ мъжество и иска да бжде избранъ за съждъ Божий, захванжлъ да го распитва на самѣ. Слѣдъ туй повикалъ и майка му, и захванжлъ да ги поучава и двамата. Като ги отпуснжлъ, епископътъ заповѣдалъ да ис- копажтъ единъ три сажена дълбокъ и половинъ сажень ши- рокъ трапъ. Повикалъ епископътъ Андрея и майка му и пра- тилъ да донесжтъ мастило и хартия, и когато Андрей влѣзълъ въ избата, епископътъ заповѣдалъ да го обвинжтъ съ желѣзни вериги и да го запечататъ въ избата и далъ заповѣдъ за 30 години: когато се напълни тая изба съ прѣсъ до върха и се натрупа земя надъ избата, тогава ще му се простѣтъ грѣхо- ветѣ. А на майка му епископътъ продупчилъ ноздритѣ и прѣ- каралъ прѣзъ носа ѝ куфаръ, заключилъ го и ключа хвърлилъ

въ морето, а богатството имъ заповѣдалъ да раздаждъ на бѣднитѣ. И заповѣдалъ епископътъ на Андреевата майка, да се скита по свѣта и да слави Господа Нашего Исуса Христа и да моли милость за своя грѣхъ. „Тогавъ ще бѣдешъ простена, казалъ епископътъ, когато ключътъ отъ куфаря излѣзе пакъ отъ морето“. Андрей като сѣдѣлъ въ избата, съчинилъ канона, който се пѣе въ поста, въ петата недѣля, въ четвъртакъ — и тъй прѣкаралъ тридесетъ години. Въ туй врѣме надошли епископу гости отъ разни страни и между тѣхъ имало и една жена съ куфаръ на носа. Въ тоя день били купили риба за трапезата — и не щешъ ли, че намѣрили ключа отъ тоя куфаръ. Епископътъ позналъ ключа и жената, освободилъ ѝ, отишелъ при Андрей, когото намѣрилъ на избата отгорѣ, какъ дописва деветата пѣсенъ отъ своя канонъ Подиръ смъртъта на епископа Андрей го замѣстилъ и тридесетъ години управлявалъ епархията, живѣлъ богоугодно и праведно, молилъ се, постилъ и направилъ много черкви и т. н. и т. н.¹⁾

Най-сетнѣ Костомаровъ излага трети единъ разказъ въ своята статия „*Легенда о кровосмѣстителѣ*“. Това е исторіята на Юда прѣдателя.

„Имало единъ човѣкъ въ Иерусалимъ на име Рувимъ; другото му име било Симонъ, той произлѣзвалъ отъ Дановото колѣно — не напусто е казано въ книгата на битието: „Да будетъ Данъ змѣя на распутіи“. Това значи, обяснява повѣстѣта, че отъ колѣното на Дана ще се роди на врѣмето си Антихристъ.

Рувимъ ималъ една жена, — нарѣчена Циборія. Тя наченяла синъ и сънувала такъвъ страшенъ снъ, щото се събудила отъ ужасъ и рѣкла на мъжа си: „Азъ видѣхъ на снъ, че съмъ родила синъ, който ще стане причина да погине цѣлия нашъ родъ. Бабини деветини приказвашъ — не струва и да те слуша човѣкъ, ѝ рѣкълъ мъжъ ѝ. — Не, възразила Циборія — азъ ще родя синъ; менъ не ме уплаши лукавиятъ духъ на вѣтъра; то бѣше истинско откровение. Наистина Циборія станяла тежка и родила синъ. Родителитѣ захванжли да се двоумѣтъ: да убиятъ дѣтето — ужасно; но и не е празна работа да възпитаващъ погубителя на рода си; — най-сетнѣ турили дѣтето въ едно ковчеже заедно съ една записка, че името на дѣтето е Юда и пуснали ковчезето въ морето. Вълнитѣ откарали ковчезето на острова Искара. Тамъ имало единъ царъ, който нѣмалъ дѣца. Отишла царицата да се расходи на морския брѣгъ и съгледала, че край брѣга се люлѣе на вълнитѣ едно ковчеже. Царицата заповѣдала да го изваждътъ и да го отворятъ: тамъ тя намѣрила хубавото момченце; царицата въздъхнала и рѣкла: „Горко менъ безплодна! Колко ми се ще

¹⁾ Памятники стар. р. литер., изд. гр. Кушелева Безбородко, II, 415—417.

да имамъ и азъ такова едно дѣтенце, тогава и царството ми нѣмаше да остане безъ наследникъ“. Тя заповѣдала да отхраниятъ дѣтето, и разгласила въ сѣщото врѣме, че е трудна. Хората повѣрвали — и слѣдъ нѣколко врѣме, показала на свѣта намѣреното въ ковчежето дѣте и рѣкла, че е нейно. Царятъ, мжжъ ѝ, не подозиралъ измамата и много се радвалъ, като мислялъ, че наистина му се родилъ синъ и цѣлиятъ народъ се радвалъ съ него наедно. Момченцето захванжли да въспитаватъ по царски. Но слѣдъ нѣколко врѣме царицата наистина станѣла тежка и родила синъ. Когато двѣтъ дѣца попораснжли, захванжли да си играятъ наедно. Юда сѣ обиждалъ и билъ царския синъ, а тоя често се оплаквалъ отъ него. За туй царицата много пжти била Юда; тя знаела, че не ѝ е сжщи синъ и обичала своята рожба повече отъ храненика си. Слѣдъ нѣколко врѣме сичкитѣ разбрали, че Юда не е царски синъ, и че е намѣренъ на морския брѣгъ въ едно ковчеже. Той захванжлъ да се срамува. Отъ завистъ той убилъ мнимия си братъ и като знаялъ какво го очаква, побѣгнжлъ и отишелъ въ Иерусалимъ, дѣто се смѣсилъ съ хората, които носили тамъ данъкъ. Тамъ той се цѣнилъ да слугува у Пилата, който билъ тогава Иерусалимски игемонъ; Пилатъ харесалъ Юда, за туй го зелъ въ двореца си, а слѣдъ нѣколко врѣме тѣй го обикнжлъ, щото го назначилъ за старѣйшина и строителъ надъ сичкитѣ си кжщя и сичкитѣ Пилатови слуги, отъ мало до голѣмо, сичкитѣ го слушали. Веднжжъ Пилатъ гледалъ отъ палата си на градината, която се намѣрвала не далечъ отъ палата и видѣлъ въ неѣ една хубава ябълка. Пилатъ рѣкълъ на Юда: „доцѣ ми се да изямъ нѣколко ябълки отъ тази градина; ако не изямъ ни една, ще умра“. Юда се затекълъ въ градината и захванжлъ да бере ябълки. Градината принадлежала на бащата на Юда, Рувима. Домакинътъ видѣлъ, че чуждъ човѣкъ влѣзълъ въ градината му и кжса ябълки, нападнжлъ го и захванжлъ да го псува. Юда захванжлъ тогава и той да псува, а слѣдъ туй се и сборичкали; Юда грабнжлъ единъ камъкъ и ударилъ Рувима по тила. Рувимъ издѣхнжлъ.

Юда не подозиралъ, че убилъ баща си, набралъ ябълки и ги занесалъ Пилату.

Минжло се нѣколко врѣме и Пилатъ оженилъ възлюбения си слуга за Рувимовата вдовица. Заедно съ неѣ му прѣдалъ и сичкото иманне на починжлиа Рувимъ. Но по едно врѣме Цибория захванжла да тжжи. Мжжъ ѝ Юда почнжлъ да ѣ раснитва, какво ѝ е. „Азъ съмъ отъ сичкитѣ жени най-злочеста, рѣкла Циборія, азъ хвърлихъ сина си въ морето, мжжъ ми умрѣ ненадѣйно, а Пилатъ къмъ сълзитѣ ми прибави още други сълзи, като ме даде тебе. •

Като чулъ Юда за хвърленото въ морето дѣтенце, разказалъ, какво се случило съ него и тогава се видѣло, че Юда убилъ баща си и се оженилъ за майка си. Тогава майка му Циборія го съвѣтвала да се покае и да отиде при Исуса Христа, който въ туй врѣме поучавалъ народа и цѣрель неджгавитѣ. Юда билъ честитъ да получи прошка.

Господъ даже тѣй го обикналъ, щото го приелъ въ числото на апостолитѣ и го натоварилъ да се грижи за тѣлеснитѣ потрѣби. Какъ подирѣ Юда станжалъ прѣдатель е извѣстно отъ Евангелието и разказътъ не прибавя нищо къмъ туй, което се съдържа тамъ.

Въ устната украинска словесность има една легенда, която прилича на Костомаровата история за Андрея. Тя е записана отъ г. Манджура въ село Синегубовка (Александровски уѣздъ, Екатериносл. Губернія).

„Имало едно врѣме единъ мъжъ и една жена; имали само единъ синъ. Веднѣжъ сънували, че като порасте синъ имъ, ще убие баща си и ще се ожене за майка си, а послѣ ще убие и майка си. Събудили се и захванжли да си разказватъ, какво сж сънували. Дай ножа да му распоримъ корема, да го задънимъ въ една бѣчва и да го пуснимъ въ морето. Зели, распрали му корема, задънили бѣчвата и пуснали ѝ въ морето. Плувалъ, плувалъ, а матроси чули нѣщо: „какво ли е това, рѣкли тѣ, тамъ въ бѣчвата дѣте плаче“?

Уловили бѣчвата, извадили дѣтето, зашили му коремчето и го отхранили. Като порасналъ, зель си сбогомъ отъ матроситѣ и трѣгналъ да си търси хлѣба. Дошелъ при баща си, а той не можалъ да го познае — и се цѣнилъ у него да му пази градината съ условие, че той — който и да доде въ градината — ще викне три пѣтя, и ако на третиятъ пѣтъ не отговори, ще стрѣля. Слугувалъ нѣколко врѣме, а господарятъ каже: „Дай, да отидѣ да се увѣрѣжъ, да ли тѣй върши, както ми се обрѣче“. Идва въ градината, а оня веднѣжъ му извиква ой — мълчи, още веднѣжъ, пакъ мълчи, и трети пѣтъ — сѣ мълчи; тогива оня зель и го застрѣлилъ. Като дошелъ и погледналъ: — господарятъ! Тогава той отива въ стаята при госпожата, вѣнчалъ се съ неѣ и живѣлъ съ неѣ. Веднѣжъ въ недѣля той си прѣоблѣкълъ ризата, и тогава тя забѣлѣзала на корема му единъ рѣбъ отъ рана. „Какво е това на тебе“? — „Е тѣй, на, когато бѣхъ малъкъ, матроси ме уловихъ въ морето съ распоренъ коремъ и ме зашихъ“. — „Бре, каже, азъ съмъ ти майка“. — Тогава той ѝ убилъ, убилъ ѝ и си отишелъ.

Ходилъ, ходилъ, дошелъ у единъ попъ, и го помолилъ да му наложи нѣщо за покаяние, за да искупи грѣха си. „Че какви грѣхове имашъ“? — „Такива и такива“. — „Не, каже, не можъ!“

Тогава той зелъ и убилъ попа. Отишелъ при другото едного — и другиятъ попъ тѣй рѣкълъ; — той убилъ и втория. Отишелъ при трети единъ попъ; третиятъ му простилъ: „На ти, каже, момче, тоя въгленъ отъ ябълчица и насади го на оная планина, и сутрѣнъ и вечеръ носи на колѣни вода въ уста, та поливай въглена; когато се хване, и узрѣжтъ ябълкитѣ, — по-дросан ако паднжтъ ябълки, ще ти се простжтъ грѣховеѣ“.

Като навършилъ двадесетъ и петъ години, не щѣшъ ли ябълкитѣ узрѣли; той дроснжлъ тогава и всичкитѣ паднжли, само двѣчки останжли. Отишелъ пакъ при она попъ. „Хай да вървимъ, каже, азъ ще те хвърльжъ въ единъ кладенецъ“. Хвърлилъ го въ кладенеца, затворилъ желѣзнитѣ врата, засипалъ ги съ прѣсъ и хвърлилъ ключоветѣ въ морето. Слѣдъ тридесетъ години, рибаритѣ на попа ловили риба, уловили една щука, распрали ѿ и намѣрили въ нея ключоветѣ. Занесли ключоветѣ на попа: „А, каже попътъ, азъ имамъ единъ спасенникъ“! — Тозъ часъ отишли на кладенеца, отворили го, а она тамъ вече умрѣлъ и надъ него гори свѣщъ. Тогава сичко му се простило и той станжлъ светецъ.¹⁾

Подобенъ единъ расказъ, е напечатанъ въ I томъ на „Труды экспедиціи въ югозападный край“ отъ г. Чубинскіи, подъ заглавие: Марія Египетская, но за жалость редакцията му е твърдѣ искусна.

Тоя расказъ обаче е любопитенъ поради най-новитѣ битови подробности, които съдържа, и поради наивнитѣ обяснения на собственитѣ имена, които се срѣщатъ въ него. Тукъ Мария не люби мжжа си, а люби другото, отъ когото ражда синъ и отравя мжжа си. Любовникътъ казва, заколи дѣтето и тогава ще те вземж. Мария постжпва съ сина си, като въ прѣдишния расказъ. Момченцето исплувало на брѣга при градината на единъ градинарь (бустанджия), дѣто го намѣрва дѣщерята на градинаря. По послѣ градинарятъ рѣшилъ да ожени храненикътъ си за дѣщеря си, но момъкътъ отишелъ на ловъ за зайци и случайно влѣзълъ въ родното си село. Отишелъ той въ това село, прѣнощувалъ у една баба и, безъ да знае, че е у своето село, на другия день се явилъ въ общината. И общината го приела въ своето общество. Той се цѣнилъ у майка си, любовникътъ на която не искалъ да се ожени за нежъ, като казвалъ: „Като не се смили за дѣтето си, то и мене ще ме затриешъ“.

По-нататкътъ нѣма какво да се расказва. Ще приведемъ само края на расказа. Като разбралъ Андрей, че се оженилъ

¹⁾ *Драгомановъ. Милорускія народныя преданія и расказы 130—131.* Въ ръкописа който ни се достави отъ г. Манджура, тоя расказъ бѣше парѣченъ: Андрей Первозванный, но кой му е далъ туй име, име на което г. Веселовскій, както ще видимъ по-послѣ, придава голѣмо значение, дали расказвачатъ или г. Манджура, ний не знаемъ.

за майка си изведнѣжъ рѣкълъ — да го хвърлигть въ единъ старъ безводенъ кладенецъ и тамъ живѣлъ и нищо не ялъ цѣли петнаисеть години. А Мария отишла въ пустинята, седемъ години нищо не хапнѣла и умрѣла. Като отишли на кладенеца, дѣто живѣялъ Андрей, той като живъ, сѣдѣлъ на една просфора згърнѣлъ рѣцѣ и зажуиѣлъ — мъртавъ, за туй го нарѣкли *Криуѣки* защото петнаисеть години се крилъ въ кладенеца безъ хлѣбъ! А Мария за туй нарѣкли Египетска защото живѣла въ Египетъ седемъ години и тамъ умрѣла и лѣвои ѣ погребали¹⁾.

Въ този расказъ ний виждаме единъ интересенъ процесъ: какъ подробноститѣ на различнитѣ истории се заплитатъ и послѣ образуватъ една особенна история.

Въ украинската народна словесность сжществуватъ освѣнъ това многобройни варианти отъ пѣсенъта за една майка, която се оженва за сина си²⁾. За най-характеристиченъ ний смѣтаме варианта, който е помѣстенъ въ Сборника на Чубинскій „Труды этногр. экспедиціи“ и пр. т. V, 888.

Над моремъ глибоким
Стоїть теремъ високи,
Изъ подъ того терема
Виїшла вдова молода,
Породила два сина.
Якъ два сина родила,
Чорнимъ шовкомъ обвила
І въ китайку сновила,
На корабель вложила
Въ тихій Дунаї пустила
І Дунаїа просила:
„Ой ти, тихій Дунаї!
Моїхъ дітокъ поприймай,
А ти корабель новий,
Сколиши моїхъ синівъ,

¹⁾ Труды экспедиціи I, 182—183. На тѣхъ расказъ прилича други единъ въ нашитѣ, *Малор. Нар. Прѣд.* 132—133, но редакціята му е още по-лоша. Тукъ блудницата Мария Египетска се кае въ пустинята гола-пѣяна. Тамъ сж намѣрилъ пѣкакъвъ си митрополитъ, който въ сжщото врѣме се нарича и „разбойникъ“. Той ѣ испраца за окончателно спасение въ Перусалимъ, но моряцитѣ се съгласяватъ да ѣ прѣкаратъ прѣзъ морего само съ едно условіе — ако се съгласи да извърши грѣхъ съ тѣхъ. Мария си помислила, че Господъ ѣ простилъ вече много грѣхове и склонява, да се даде на първия морякъ който ѣ хареса. Ангелъ Божі ѣ испратилъ въ Перусалимъ, но тѣ не можѣла да намѣри града, сѣднѣла при си-ромаситѣ, зинала милостиня, и за това Господъ се пакъ ѣ простилъ грѣховеѣ ѣ ѣ заповѣдалъ да отиде пакъ въ пустинята, дѣто ѣ изѣли вѣлци. Вижда се, че митрополитѣтъ трѣба да е билъ спитъ и сѣгрѣшникъ Марининъ. По нататѣкъ, когато разгледаме западно-европейскитѣ сказанія за крѣвосмѣстителя, ний ще срѣцнеиъ сжщото тѣя повторка на грѣховеѣ като въ тѣхъ расказъ.

²⁾ Най-важнитѣ варианти се срѣцатъ у *Костомарова*, Истор. Монографіи I, 327 и слѣд., Шейковскій, Опять южнорусскаго словаря I, 103; *Чубинскій*, Труды этногр. экспедиціи въ югозападный край, V, 888, 921—927. *Головацкій*, Пѣсни Галицкой и Угорской руси, въ „Чтенія Моск. общества исторіи и древностей российскихъ“ 1863, IV, 187, 1866, III, 702, 1870, III, 22.

А ти бистраја вода,
 Глѣади діток, јак сестра,
 А ви жовтијі піски,
 Покорміте дітки
 А ви, луги, не шуміть,
 Мојіх діток не збудіть.
 У дванадцѣтому году
 Вијшла вдова на воду
 Стала воду набіраць,
 Став корабель припливать,
 Став до вдови приставаць;
 А у тому кораблі,
 Два дунцѣа (донци) молодці:
 Једен сидить на розі,
 Расчісује своју косу;
 Други сидить на в дону,
 Поглѣадаје на вдову.
 — Здорова була, вдова,
 Чи лѣубиш ти дунцѣа?
 Чи підеиш ти за дунцѣа?
 — Ой я лѣублѣу дунцѣа
 Ј за дунцѣа нїду,
 За другоју дочку плѣу!
 Јак забрала у свїј дом,
 Посадила за столом,
 Частувала медом — вином.
 — Ох ти вдова молода,
 Дурна твоја голова!
 Ти нас сама родила,
 В тихиј Дунај пустила
 Ј Дунаја просила:
 — Ох ти, тихиј Дунај,
 Мојіх діток поприймај,
 Јакиј тепер свїт настав,
 Шчо брат сестри не познав!
 Ој і шчо то за свїт је,
 Шчо син матусьу бере!
 Да піди, мати, утопись
 А ја піјду в темниј ліс,
 Нехај мене звїр ізїість. (Вол. губ.)¹⁾

¹⁾ Надъ дълбокото море стои високъ *теремъ* (женска стая), изподъ тоя теремъ излѣзла една млада вдовица и родила два сина; два сина родила и ги съ черна свила обвила и въ платно повила, въ ладийка турила, въ тихий Дунавъ пуснала, и Дунава молила: О ти, тихий Дунаве, приеми моитѣ дѣтица, и ти новий корабе, люлей моитѣ синове, а ти бистра водо, гледай дѣцата като сестра, а вий жьяти пѣсьци, кърмете дѣтицата, а вий лѣки не шумете, и моитѣ дѣтица не будете.

Многобройни варианти отъ тая пѣсенъ заключаватъ любопитни чѣрти за характеристика на приемиѣ и образиѣ на народното творчество, — но за насъ тукъ тѣ иматъ второстепенно значение¹⁾.

Слѣдъ 12 години отишла вдовицата на вода, захванѣла вода да гребе, а единъ корабъ плува, плува, и се спира при вдовицата, а въ тоя корабъ два Донеца юнака. Единиятъ сѣди на рога и си чеше косата; а другиятъ сѣди на дъното и испоглежда вдовицата. „Здрава да си, вдовичке, обичашъ ли ти Донеца? Отивашъ ли подиръ Донеца? — „Хей, обичамъ азъ Донеца и отивамъ подиръ му, а на другия дѣщеря си испращамъ“. Завела ги въ къщи, турила ги на масата и огостила съ медъ и вино. — Охъ ти млада вдовица, лоша глава имашъ ти. Ти сама си ни родила, и въ тихия Дунавъ пуснала и Дунава си молила: „Охъ ти, тихий Дунаве, приеми дѣцата ми. Какъвъ свѣтъ сега е настанѣлъ, братъ сестра да не познава. И какъвъ е тоя свѣтъ, дѣго синъ майка ся зема! Иди, майко, удави се, а азъ ще отидѣ въ тъмната гора, нека звѣръ ме тамо взиде“.

¹⁾ Тѣй напримѣръ въ единъ отъ Галицкитѣ варианти по-старата дума *терема* е замѣстена съ теренъ, защото народътъ вече не ѝ разбира (Чтенія, 1870, III, 23). Въ други единъ варианти тази сщата дума дала поводъ за слѣдующия образъ:

А у полюу тернина,
Білимъ цвѣтомъ зацвѣла,
А съ підъ тої тернини,
Вишла вдова молода и пр.

(А въ полето трънка, бѣлъ цвѣтъ цвѣтѣла, а яздодъ трънката излѣзла млада вдовица). Въ единъ варианти у Чубинскій (№ 486 А) обръщанието на майката къмъ стихиниѣ е още повече разтѣгнато:

„Тихий Дунај, не гуди,
Моїхъ дітокъ не збуди.
А ти, жовтий пісочокъ,
Годуй моїхъ діточокъ.
А ти бистраја вода,
Моїхъ дітокъ доглядай;
А ти, густий очеретъ,
Вари дітямъ вечерьатъ;
А ви, луги, не гудіть,
Моїхъ дітокъ не збудіть.
Нехай мої дітки сплять,
Щобъ поросли літъ за нїать,
А ј до васъ прибуду
У шеснадцѣтомъ году“.

(„Тихий Дунаве, не шуми, моїтъ дѣца, не разбуди, а ти жѣлто пѣсчѣе храни моїтъ дѣчица. А ти бистра водо, отгледай моїтъ дѣчица; а ти гѣста трѣстико, вари на дѣцата вечера. А виї дѣки не шумете, моїтъ дѣчица не будете. Нека моїтъ дѣчица спятъ, да порастѣтъ за петъ години. А азъ ще дојдѣ при васъ слѣдъ шестнадесетъ години“.

Въ единъ нашъ ръкописенъ варианти, записанъ въ городненския уѣздъ (Черниговская Губернія) разговорътъ съ стихиниѣ е прѣнесенъ подиръ грѣховната свадба. Братътъ говори на сестра си:

Ходім, сестрю, на море,
Потопимось обоіе,
Море каже: „Не утоплю“,
А вода каже: „викину“,
Вѣтеръ каже: „закину“.
— Појдемъ, сестрю, въ тѣмниї лѣсъ
Нѣхай насъ звѣрь зѣтъ.
Каже звѣрь: „пезіємъ“.
А лѣсъ каже: „не пущу“.
Сестра каже: „ходімъ въ монастирь“.
Пускаі же насъ Богъ простить.
Монастирь каже: „не пущу“,
А Богъ каже: „не прощу“,
Сонце каже: „Висуцу“,
Місяць каже: „Освищу“.

Да отидемъ сестрю на морето, да се удавимъ и двама. Морето казва: „нѣма да удави“, а водата: „ще исхвърли“. Вѣтрътъ казва: „ще захвърли“. Да идемъ сестрю въ тъмната гора, нека звѣръ да ни взиде. Звѣрътъ каже: „Нѣма да изямъ“, а гората казва: „Нѣма да

Ние ще установимъ вниманието на читателя за сега само на една подробностъ, която се срѣща въ нѣколко варианти, напримѣръ у *Чубинскій* т. V, № 486, А:

А у тому кораблі,
Два дончики молоди...
Один книжку читаје

(А въ тоя корабъ два Донеца млади, единиятъ книжка чете),
Или у *Шейковскій*:

Једен листи читаје;

А тѣй сѣщо обрѣщаме вниманието му и на думитѣ, които грѣшницитѣ въ много отъ вариантитѣ на пѣсенята за кръво-смѣшението произнасятъ: „ходимъ“, или „иды въ монастырь“, що бы насъ Богъ простывъ“, или „щобъ матирь нашу Богъ простывъ“ (напр. у *Чубинскій* № 484, Ж. Н. 00. № 485 Б. Ж. 3).

Тия подробности свързватъ нашата пѣсень съ прозаичнитѣ раскази и съ пѣснитѣ на другитѣ народи, напр. серби.

За да покажемъ още пѣ-ясно тази свързка, ние считаме за нужно да приведемъ напълно единъ отъ задкарпатскитѣ варианти (записанъ въ Унгария, около Маловица). Тукъ, както впрочемъ и въ нѣколко украински варианти, не вдовица ражда дѣцата, а една дѣвойка¹⁾.

Ходило дівчаточко около Визлој води,
Плакало, молило премилого Бога:
„Що ми даі, то ми дај, милиј пане Боже,
Лем ти ми но не дај дитинского больу,
Дитинского больу, бо јі сѣа го боју!
Скоро оно, скоро словце вигварило,
Двох білих синопчюков на світ породило,
Само оно, само в'но јіх крестило,
Само оно, само мена јім давало:
А једному дало Ердиді Адамчо,
А другому дало то Ердиді Јанчо.
Оно јіх шмарило (бросило) до тој Визлој води:
„Нѣгај вас колише тота Визла вода,
А нѣгаі вас пленат сама Матка Божа!“

пуснѣ“. Сестрата казва: „Да отидемъ въ мѣнастирь, дано Богъ ни прости“. Мѣнастирятъ казва: „Нѣма да пуснѣ“, а Богъ: „не прощавамъ“, слѣпецъ казва: „ще изеушѣ“, мѣсецътъ казва: „ще огрѣшѣ“.

Въ тоя вариантъ вдовицата ражда дванаестъ сина и ги хвърля въ рѣката до дванаестъ години“, а слѣдъ дванаестъ години идватъ на корабъ три юнака.

Первиј молодець ю дудочку играје,
А другиј книжечку читаје,
А третиј молодець
Вдови правдочки питаје и пр.

(Первииятъ юнакъ на свирка свирѣ, а другииятъ книжка чете, а третииятъ юнакъ пита вдовицата за истината и пр.).

¹⁾ *Чубинскій* V, № 486 Д. Ж. 3. Ражданието на двата сина, тукъ се обяснява, както въ много други варианти отъ обстоятелството, че вдовицата „двохъ козаковъ (дончыковъ, кунчыковъ) любила“. Това е едно отъ распространѣнитѣ прѣдставления на прѣвобитната култура.

Слѣдва слѣдующиятъ укоръ:

Ој ти, вдова, ти вдова,
Дурна ж твоја голова,
Шчо за брата сама јдеш,
А за сина доч дајеш.
Бодај попи сконали
Сестру з братом звінчали и пр.“

(О ти вдовицо, вдовицо, лоша ти е главата, че брата си земашъ, а дъщеря си на сина си даваишъ. Дано се провалѣтъ поповетѣ, сестра съ брата вѣнчали).

Въ другитѣ варианти (Чуб. № 486, 3. Головацкій, Чтен. 1870, III, стр. 22) макаръ въ началото и да се приказва за намѣрението да се устроѣтъ двѣ свадби, по-нататѣкъ свадбата на майката съвсѣмъ се забравя.

Сичко туй показва, че украинскиятъ народъ, който пѣе тия пѣсни, желае нѣкакъ си да се избави отъ страшия за него сюжетъ — да отстрани фактическия съюзъ на майката съ сина. Тоя ужасъ отличава украинската пѣсенъ отъ горѣприведенитѣ писменни раскази, отъ българския и отъ рускитѣ, а тѣй сжщо и отъ сръбската пѣсенъ, въ които се описва, обстоятелственно ужасния грѣхъ на майката и на сина. Не стига това, въ тия раскази и въ сръбскитѣ пѣсни, легендарниятъ герой е самъ плодъ на крѣвосмѣшение; когато напротивъ украинската пѣсенъ испуца съвсѣмъ тоя мотивъ и съ това направя неясенъ мотива, дѣто майката пуца сина, или синоветѣ си, въ водата, или поне го ослабва, като показва на срама на вдовицата, да роди дѣца.

Вече тия отлики на прозаичнитѣ раскази отъ устната украинска народна пѣсенъ показватъ, че сюжетътъ на пѣсенъта е възникнѣлъ не въ народната украинска срѣда; че темата на пѣсенъта е чужда, внесена отъ вънъ. Особенно черковнитѣ редакции на тая тема съ голѣма охота развиватъ грѣховнитѣ подробности, които имъ сж нужни, за да може колкото е възможно по-ярко да се истѣкне черковната идея, че покаянието и исповѣдъта сж всемогуци. Тия подробности сж сполучили наистина да влѣзатъ въ украинскитѣ прозаични устни раскази, само за това, защото тоя видъ народни умотворения сж много повече открити на книжовнитѣ влияния и на влиянието на черковнитѣ проповѣди. По-свободната народна пѣсенъ ги отхвърля, щомъ тѣ плашатъ народното въображение, или му се струватъ отвратителни. Сръбскитѣ пѣсни се оказватъ по-близки до черковно-книжовнитѣ раскази само за това, защото черковниятъ натискъ върху сръбския народъ е билъ и по-продължителенъ и по-интенсивенъ, отколкото върху украинския. Освѣнъ това, не трѣба да се забравя, че сръбскитѣ пѣсни за Находа Симеуна сж епи-

чески, а тоя видъ пѣсни усвояватъ много пѣсно сюжетитѣ на прозаичнитѣ и тенденциозни раскази (пѣ-долу ще видимъ единъ примѣръ), отколкото украинскитѣ лирически пѣсни за вдовицата и сина ѝ.

Но може би да се намѣрижтъ упорити послѣдователи на митологическо-племенната теория за происхождението на народнитѣ сказания, които да настояватъ, че и основата на украинската пѣсенъ е остатъкъ отъ древния племененъ митусъ, който въ книжовно-черковнитѣ и прозаичнитѣ редакции, както и въ сръбската пѣсенъ, е приелъ християнски характеръ, а въ украинската пѣсенъ — е испуснѣлъ нѣкои подробности; но само за това, защото наистина разликата между мировъззрѣнието на сегашния украински народъ и мировъззрѣнието на неговитѣ праславянски, или даже праарииски, прадѣди е много голѣма. Подобни съображения могатъ най-добрѣ да се поколебажтъ и оборжтъ, като се сравнижтъ прозаическитѣ раскази и пѣсенята, които ни занимаватъ и които иматъ обща тема, съ темата на запазенитѣ у классическитѣ писатели раскази, които сж безспорно стари и съ тия, които сж очували митокосмогонически чърти. Кѣмъ тия именно раскази ние се обръщаме въ слѣдующата глава.

III.

Кръвосмѣстителнитѣ бракове въ грѣцкитѣ космо-теогонии. — Малоазийскитѣ митове съ кръвосмѣстителна тема. — Отношението на древне-грѣцкитѣ истории за Едина къмъ тия митове. — Опити, да се обяснижтъ космогонически тия истории. — Етическо-хуманниятъ характеръ на Единовата история у грѣцкитѣ трагичи. — Повече космогонически елементи се съдържжтъ въ грѣцката история за Телефоса. — Прѣдположението, че у Славянитѣ сж съществували въ прѣдисторическата епоха и въ епохата на „двоевѣрнето“ раскази, като малоазийскитѣ митове съ кръвосмѣстителна тема, е произволно.

Бракосъчетания между такива роднини, като майка и синъ, баща и дѣщеря, братъ и сестра се срѣщатъ много често въ древнитѣ космогонически митове, безъ изключение и на грѣцкитѣ. Тѣй напр. въ Хезиодовата Теогония, Уранъ се съединява съ Гея, която ражда отъ него титанитѣ, циклопитѣ и сторжкитѣ¹⁾.

Подиръ това синътъ на Гея и на Урана — Кроносъ, наистина не убива баща си, но лишава го отъ мъжкитѣ признаци²⁾. Кроносъ се оженва за сестра си Реа³⁾ и слѣдъ това поражавя баща си. У Омира, Хера се нарича „сестра и жена на Зевса“.

Въ тия митове наистина леко се познава космическата основа. За да се докаже тя, често стига да се обърне внимание на етимологията на имената, по примѣра на М. Мюллеровата школа. Тѣй

¹⁾ Hesiodi Theogonia 154 и слѣд.

²⁾ Ibid, 176 и сл.

³⁾ Ibid, 453 и слѣд.

напр. *Уранъ* (санскритското име на сжщото първобитно арийско божество е Варуна) — произлѣзва отъ кореня *вар* (обличамъ, обгръщамъ) и означава *небо*; *Гейя* — значи *земя*, едно отъ най-употрѣбителнитѣ ѝ имена е „*майка* на сичко, а послѣ майка на боговетѣ и хората“. Името *Кроносъ* произлѣзва най-вѣроятно отъ *κράνω* — *озрѣвамъ*; за туй *Кроносу* били посветени мѣсецитѣ на жетвата. *Рея* е сжщото, каквото и *Гея* ($\gamma\eta\text{-}\mu\acute{\eta}\tau\eta\rho = \Delta\eta\text{-}\mu\acute{\eta}\tau\eta\rho$, $\Gamma\acute{\epsilon}\alpha = \text{'}\text{Ρ}\acute{\epsilon}\alpha$, както $\chi\rho\upsilon\delta\chi\epsilon\iota\omicron\nu = \text{caduceus}$, $\text{meridies} = \text{medidies}$), т. е. *земята*, сестра на слънцето или на свѣтлото слънце. *Зевсъ* = свѣтлиятъ. Въ нѣкои диялекти той се нарича $\Delta\eta\nu$, пакъ *небе* (латински *Sub jove frigido* = подъ хладното небе). *Зевсъ* ту е синъ на земята *Рея* или *Деметеръ* (богиня—майка), ту нейнъ мжжъ, ту баща на дъщеря ѝ *кора*, т. е. пакъ на сжщата тая *земя*, *царица* на подземния свѣтъ. Той е и братъ и мжжъ на *Хера* (име еднородно съ санскр.-слав. *Svar*, *небе*, *зендски hoag* слънце), на своята небесна *другарка*, която често се явява съ атрибутитѣ на *Гея*.

Не е мжчно да се разбере, какъ въ вѣка на фетишизма сж се образували тия фрази за отношенията на земята, небето и пр., отъ които възникнжли послѣ въ вѣка на антропоморфизма скаванията за съюзитѣ на тѣхнитѣ олицетворения. Тия сказания сж се сплели и размѣсили въ слѣдующия периодъ на развитието на митологията, когато тя се антропоморфизувала сѣ повече и повече и захванжла да се систематизува, когато се свеждали скаванията за митическитѣ личности, които въ различнитѣ мѣста се поставяли въ различни отношения — ту се явявали въ качество на братъ, ту на баща — когато тия личности се индивидуализирали. Първоначално тѣ били само имена на едни и сжщи прѣдмѣти.

Първобитнитѣ дивашки семейни отношения, които забѣлѣзваме въ обществото на гръцкитѣ божества, сж по сѣка вѣроятностъ отражение на сжщитѣ дивашки отношения въ първобитното човѣшко общество, които чакъ отпослѣ сж били признати за безнравствени. Когато заедно съ развоя на теизма, обществото достигнжло до такава една морална степенъ, дѣто вече прѣдишнитѣ съюзи се чиняли на хората гнусни, — тогавя ония стари митове или съвсѣмъ се забравяли, или се прѣпривяли. Но подиръ нѣколко врѣме, когато монотеизмътъ не сполучилъ да измѣсти изведнжжъ сичкитѣ прѣдишни вѣрвания, религиозната мисль поддържана отъ новото внимание къмъ природата, влѣзла въ периода на пантеизма и тукъ вече се захваща началото на научното естествознание.

¹⁾ За производството на имената ср. между другото Preller, *Griechische Mythologie* 1872, I, 44, 9 г.

Старитѣ митове пакъ се възраждатъ или се събиратъ отъ устата на по-долнитѣ общественни классове или на по-неразвититѣ народи (сравни напр. ролята на Тракийската, Фригийската митология въ развитието на Еллинската). Тоя *пантеистически* *пиеизмъ* на классическия миръ личи особено ясно въ тѣй нарѣчения *орфизмъ* и въ сроднитѣ нему елино-азиатски повѣрици, които сж били много распространени около ражданието на Исуса Христа. Въ кръга на сказанията на тоя периодъ, лично мѣсто заематъ и сказанията за кръвосмѣнението. Коего е особено интересно, то е, че подробноститѣ въ тия нови редакции сж много по-нагли, отъ колкото даже въ най-старитѣ, ако се гледа, разбира се, на тѣхъ отъ гледището на установения моралъ и ако се забрави, че подъ образитѣ на боговетѣ се крижѣтъ космически явления, които младата още тогава философска мисль не се затруднила да постави въ най-смѣли отношения. Едно отъ най-характернитѣ и най-распространени въ тази епоха сказания е фригийскитѣ митъ за Кибела (Деметръ) и Сабація — (Зевса¹).

Отъ нѣколкото варианти, които притежаваме отъ сказанията за тия богове, ний ще приведемъ два, споредъ съчинението на Арнобия, написано съ цѣль да се изобличатъ езичниците: „*Ad-versus Nationes*“ и други единъ отъ Павзания. Споредъ едното отъ Арнобиевитѣ фригийски сказания, Юпитеръ Зевсъ (*Diespiter*), пламнѣлъ отъ страсть за майка си Церера (Деметеръ), се прѣобразява на бикъ и въ тоя видъ ѣ нападналъ. Церера се разярила, за туй ѣ и нарѣкли *Brimo*. Синътъ сполучилъ да укроти майка си, като се прѣсторилъ, че се наказва самъ (съ скопяване).²) Церера родила една хубава дъщеря, която се нарича ту Либеря, ту Проверпина. Юпитеръ пакъ се прѣобразилъ, тоя пѣтъ на змей, и се съединилъ съ Проверпина, която на врѣмето си родила единъ бикъ, за туй се казвало: „бикъ родилъ змѣя, а змѣй — бика“. За споменъ на това, казва християнскитѣ обличителъ, билъ и установенъ и единъ празникъ, съ особенни обряди, нарѣченъ Себадии, въ който празникъ играе роля единъ златъ змѣй³).

Подобенъ единъ расказъ е ималъ прѣдъ видъ и други единъ християнски писателъ Атенаторъ, когато расказва какъ

¹) На единъ олтарь въ Римъ се намирва единъ надписъ, прѣписанъ отъ Грутера. (Gru-teri, Inscriptiones antiquae. Amsterd. 1707, XXII № 6). *Jovi Sabaz (io);* на други единъ въ Виена: *J. (ovi) O. (ptimo) M (aximo) Sarapid (i);* (ibid № 8), на рети единъ, въ Сентинъ: *Jovi Soli Invicto Sarapidi* (ibid № 9). Ний виждаме тукъ нагледно какъ се сливали гръцкитѣ, римскитѣ, фригийскитѣ, египетскитѣ и персийскитѣ божества. Сабація наричали и Панаас — баща и Мень — мѣсецъ.

²) *Arietem nobilem bene grandibus cum testiculis deligit, exsecata hos ipse et lanato exuit ex folliculi tegmine; accedeus maereus et summissus ad matrem et tamquam ipse sententia condemnasset se qua in gremium proicit hos eius.*

³) *Adversus nationes* lib. V, 20—21 (Ed. Aëg. Reifferscheid — Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum, IV, Vindobonae 1875): *sacra. . . in quibus aureus coluber in sinum demittitur consecratis et eximitur rursus ab inferioribus partibus, atque imis“.*

Зевсъ, въ видъ на змѣй съ рога и четири очи, се съединилъ съ Деметеръ — Рея, родилъ отъ нея Ферсефона и подиръ пакъ въ видъ на змѣй се съединилъ съ Ферсефона, която родила Диониза¹⁾. Павзаний разказва два варианта отъ историята на жреца Атиса, съпругъ на богинята — майка, култътъ на когото билъ толкова разпространенъ въ старо врѣме. Отъ тия варианти по важенъ за насъ е Лидийскиятъ. Споредъ него, Зевсъ истървалъ малко семе на земята, отъ което се родило едно хермафродитно сжщество Агдистисъ. Боговетъ му отсѣкли мъжкия органъ, отъ който израснжло бадемътъ. Дъщерята на рѣката Сангария яла отъ плода на туй дърво и родила едно момченце, Атисъ, което било свѣрхестественно хубаво. Агдистисъ се влюбила у Атиса, и когато той искалъ да се ожени за дъщерята на Пессинунтския царь, тя го направила да побѣснее, и въ бѣса си самъ да се ископи. Примѣра му послѣдвалъ и тѣстътъ му. Атисъ умрѣлъ, а Агдистисъ помолила Зевса да направи, щото тѣлото на Атиса да остане нетлѣнно²⁾.

Въ тоя разказъ сж скратени нѣкои подробности, които сж развити въ Арнобиевия за Агдистисъ (Agdestis). Тоя послѣдниятъ разказъ е съставенъ споредъ Тимотея и другитѣ „теолози“.

Въ Фригия има една скала, нарѣчена Agdus, отъ камѣка, на която Девкалионъ и Пирра направили хората подиръ потопа. Отъ сжщата тази скала произлѣзли и самата Велика — майка и другитѣ богове. На тая скала била заспала веднжжъ Великата — майка, когато Юпитеръ се опиталъ да ѝ изнасили. Семеето му паднжло обаче на скалата и слѣдъ десетъ мѣсеци се родило едно хермафродитно сжщество, Агдистисъ, страшно буйно, разрушително и пр. За да го укротѣтъ боговетъ, рѣшили да го лишѣтъ отъ мъжката му сила. Съ тая мисль билъ натоваренъ Либеръ (Вакхъ), който извършилъ заповѣдта на боговетъ, като прѣобразилъ водата на единъ изворъ въ вино и упоилъ Агдистиса. Отъ кръвта на Агдистиса израсълъ нарѣтъ (malum punicum). Отъ плода на туй дърво се прѣлѣстила Нана, дъщерята на единъ царь и на рѣката Ангария, изяла единъ наръ, заченжла и родила Аттиса. Майката на боговетъ се влюбила въ Аттиса, но и Агдистисъ се влюбила въ него. Пессинунтскиятъ царь Мидасъ, отъ желание да го отклони отъ съюза съ безславната Агдистисъ, дава му дъщеря си — Ю. Поднатѣкъ слѣдва сжщото както и у Павзания, само че подробноститѣ за кастрацията сж много по-развити, като наченемъ отъ дъщерята на Мидаса, която паднжла въ иступление отъ влия-

¹⁾ *Athenagoras*, *Legatio pro christianis*, XX (Gabandii; Bibliotheca veterum patrum, Venetiis 1766 II).

²⁾ *Pausanias*, *Descriptio Graeciae*, ed. Schubert et Walz, 1838 VII, c. XVII, 5 (Achaica).

нието на Агдистиса. Отъ кръвта на Атиса израснѣла тъмнянугата, а отъ неговитѣ отрѣзани части — бориката, а отъ годеницата му — бадемътъ. Юпитеръ не се съгласилъ да въскреси Атиса, но направилъ да не тлѣе. Неговитѣ коси растѣтъ вѣчно, а отъ колебанията на неговия малъкъ кръстъ се търси цѣлата земя. Агдистисъ установила особенъ празникъ въ честь на Атиса въ *Пессимунтс*¹⁾.

Колкото и да сж се измѣнявали тия раскази, като минавали отъ народъ въ народъ, и се прѣдавали отъ вѣкъ на вѣкъ; колкото и да се обрѣщали въ човѣшки истории (а подобно антропоморфизирване се развива особено, когато митътъ минува въ областта на други нѣкой народъ, който си има свои *богове*, или когато старитѣ космически митове захващѣтъ да се показватъ чудни на по-развити умове), се пакъ въ тѣхъ не е заличена съвсѣмъ космическата основа; тя се е усѣщала отъ сичкитѣ имъ расказвачи, макаръ и да сж се поржжавали отъ формата имъ, като напримѣръ християнскитѣ изобличители. Орфическиятъ Зевсъ, Сабаций и Атисъ тукъ явно сж идентични съ слънцето или съ пролѣтното небе, или мѣсеца; тѣ сж явяватъ ту като синове на майката — земя, на нощта, луната, ту като тѣхни братия, а въ сжщото врѣме като родители на сжщитѣ елементи заедно съ тѣхъ. Най-старитѣ епитети на тия прѣдмѣти: баща, майка, братъ и сестра, — общи родители и отгледници, прѣминѣли и въ митоветѣ за съюза на тия олицетворения на стихийтѣ.

Тия митове получили по-опредѣлена, по-свързана форма въ антропоморфическия периодъ, прѣживѣли философското стрѣмление къмъ монотеизмъ — или, което е още по-вѣрно, останѣли съвършено незачекнѣти отъ философския теизмъ на Сократо — Платоновската епоха, като се очували и развивали въ области, останѣли назадъ въ културно отношение, като Фригия, Тесалия, отчасти и Беотия. И понеже стариятъ космически смисълъ билъ се заличилъ много по-малко въ тия митове, то въ подирѣшната епоха, когато прѣди окончателното тържество на деизма, религиозно космическитѣ идеи прѣкарвали периода на пантеизма, тия космогонически пакъ се възраждали, распространявали, растѣли, прѣплитали, защото отговаряли на тогавашнитѣ нѣрвания за прѣвръщенията и образували богата почва за развоа на мистериозната обрядност. Последната сждба прѣтърпѣла митоветѣ за съюза на Папаса — Зевса — Сабация — Диониза — Загрея — Багая съ Деметеръ — Нанна — Рея — Кибела — Агдистисъ, митове, които вървѣтъ паралелно съ мита за Таммуца — Адо-

¹⁾ Arnobii, Adversus nationes, V, 5—7. Тукъ образитѣ на богинята — майка — земя и на Атиса, а послѣ умиращиятъ нейнъ сыругъ, носѣтъ вулканически характеръ.

ниса. Адонисъ се родилъ отъ брака на Мирра съ баща ѝ. Мирра била прѣвѣрната послѣ въ дръво — Адонисъ, отъ кръвта на което израсло дървото *тамарискъ*¹⁾.

Историята на Едипа, ако вземемъ най-общитѣ ѝ чѣрти, напр. брака съ майката и убийството на бащата, може да се уприличи на горѣизложенитѣ малоазийски митове, а още по-вече на митоветѣ въ Хезидовата Теогония. Възможно е, че на тази история основата има космическо происхождение. Тя се е образувала въ една областъ, дѣто рано се развилъ културниятъ животъ. Но която областъ скоро слѣзла въ числото на второстепеннитѣ въ културно и политическо отношение — именно въ Виотия. Виотийската митология била затъмнѣла въ вѣка на дѣятелното морско движение на грѣцката книжевностъ отъ грѣцката и юнипската митология, която се отражава и прѣимущественно у Хомера и Хезиода. Голѣмо значение трѣба да е имало и това обстоятелство, че въ Виотия, по всѣка вѣроятностъ, господствующиятъ слой на населението е билъ замѣненъ отъ други единъ съвършено чуждъ. Пѣ-подирѣшниятъ пластъ по стария се показалъ съвсѣмъ чуждъ, финикийска колония, Кадмей²⁾.

Това трѣба още по-вече да е помогнало да се антропоморфозира космическиятъ митъ за Едипа, който се прѣобразява въ царъ, също както Гърцитѣ и Римлянитѣ смѣтали чуждитѣ божества за царе, царици и тѣхни дѣца, напр. Кибела, Атисъ, Адонисъ, Дионисъ, Загрей и т. н., макаръ много чѣрти въ митоветѣ за тия лица да не прѣставали да напомнятъ за тѣхното космическо происхождение.

Сичкото туй наедно е могло много рано да обърне историята на Едипа въ човѣческа история, за това тя е станжала и такъвъ удобенъ материялъ за искусството и за морализацията.

Още у Хомера и Хезиода, Едиповиятъ митъ се явява въ човѣшка, съвсѣмъ кжса, форма. „Азъ видѣхъ (въ царството на сѣнкитѣ), казва Одисей, и майката на Едипа, прѣкрасната Епинаста, която направила едно голѣмо прѣстѣпление (голѣма работа, *μεγα ἔργον*) отъ незнание — оженила се за сина си (който убилъ по-напрѣдъ баща си). Боговетѣ тутакси извѣстили това на хората. Едипъ продължавалъ да царува въ многодверната Тива надъ Кадмейцитѣ, като търпѣлъ разни бѣди, по гибелната воля на боговетѣ. Епинаста слѣзла въ затворения съ силна

¹⁾ Колко ясно е било даже въ чуждата земя, дѣто билъ проникналъ култътъ на Кибела и Атиса, тѣхното космическо значение, туй се вижда отъ единъ надписъ на единъ грѣкоримски олтаръ: „но майката на сичкитѣ людѣ и богове Рея и на прѣвѣшния Атисъ, всеоправяюща“. — Orelli. Inscriptionum latinarum collectio, 1828 — 1856, № 6040.

²⁾ Ще забѣлжимъ, че етнографическото смѣшение на населението въ Виотия и поради смѣшенето на туземскитѣ и финикийскитѣ прѣдания и имената на героитѣ въ тия сказания сѣ се поварили, тѣй щото сега е мацно да се уловятъ въ тѣхъ чисто единскитѣ и особено старо-арийскитѣ корени, които нѣкои учени съглеждали въ имената на Едипа, Лая и пр.

За финикийцитѣ въ Виотия вижъ у Ленормана: *Premières civilisations*.

врата адъ, като завързала едно дълго въже на високия таванъ; неж скърбътъ ѝ държала, а Едипу оставила подиръ смъртта си много жалости и бѣди, които сторили Еринейтъ на майка му¹⁾. Вече въ тая форма се забѣлзва, че авторътъ иска да смекчи случая като казва: „направила прѣстѣпление отъ незнание, макаръ още сказанието и да не е обработено като у Трагичитѣ и макаръ по-подирѣшниятъ нравственъ елементъ и да не заставя още Едипа да се откаже този часъ отъ царството, помъ разбралъ за брака си съ майка си. — У по-подирѣшнитѣ поети и трагичи моралниятъ елементъ изпълва по-силно: Едипъ се ослѣпява и се отказва отъ царството; а и освѣнъ това доста първобитната идея, че боговетѣ отъ злоба измислятъ разни бѣди на хората, отстъпва на идеята за сѣдбата, която непрѣмѣнно изпълня своитѣ прѣдначертания. Поради тази идея е билъ и разработенъ особито епизодътъ, какъ на Едиповия баща било прѣдрѣчено отъ оракула, че синъ му ще го убие и ще се ожени за майка си, какъ родителитѣ му го хвърлили на планината за да се избавятъ отъ него, какъ го намѣрили овчаритѣ, какъ царъ Полибъ го въспиталъ, какъ послѣ Едипъ тръгналъ да търси родителитѣ си, убилъ баща си, какъ го срѣщналъ на пътя, какъ той избавилъ Тива отъ врага (Фиксъ или по-послѣ Сфинксъ) и сѣ пакъ се оженилъ за майка си (Иокаста). Слѣдъ това тукъ се прибавили и обясненията на Едиповитѣ бѣди, прѣстѣплението на Лая; открадването на Хризиппа, Пентеева синъ, и противурѣчивитѣ сказания за дѣцата на Едипа, отъ които Антигона съ своята сѣдба станжала сгодець моментъ за изложение на разни морално-политически идеи.²⁾

Образитѣ на старитѣ космически прѣдставления, уйчо на Едипа, Полидоръ — т. е. богатъ съ дарове, единъ отъ епитетитѣ на слънцето — се жени за Ноктисъ, т. е. нощната. Отвлѣченото отъ Лая момче — Хризиппъ = владѣтель на златитѣ копии — е тъй сжщо слънчевъ образъ, остатѣцитѣ отъ старитѣ прѣдания за борба на свѣтлитѣ и тъмнитѣ космически сили (убийството на Сфинкса, на Тевмеската лесица), откъслечитѣ отъ старитѣ исторически спомени — сичко туй послужило за материалъ въ постройката на поетическитѣ прѣдания, които получили такава громка извѣстность, благодарение на Есхиловия, Софокловия и Еврипидовия талантъ.

Ето защо митътъ за Едипа толкова се е развилъ и разпространилъ и вече слѣдъ обработката на трагичитѣ не е можалъ

1) Odyss. XI, 271—280. Ср. Пас, XXIII, 680.

2) Вариантиѣ на разнитѣ писатели сж анализувани въ статията на Шнайдевина: Die Sage von Oedipus въ Abhandlungen der königlichen Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen 1853, v. 13 стр. 159—206. Сравни и съчинението на Киевския професоръ Мищенко: „Отношение трагедій Софокла къ современной поэту дѣйствительной жизни въ Афинахъ“ стр. 88—96. — Дивашкитѣ слѣди въ тия сказания сж показани отъ г. Воеводскій въ книгата му: „Классицизмъ, въ греческихъ мифахъ“ 121, 293 и слѣд.

да се върне на своята първоначална космическа основа, даже въ епохата на мистериозния периодъ на пантеизма. Въпросътъ за произхода на баснята за Едипа е създаъл вече доволно обширна литература¹⁾.

Сравнителнитѣ митолози обясняватъ името на Едипа отъ — *Oîdî* — *ποις* — съ надути нозѣ, т. е. съ слаби, и го идентифициратъ ту съ слънцето на захождане, ту съ слънцето въ началото на зимата. Въ момента на изгрѣва то се явявало като глава — *καίφαλος*. Името на Едиповия баща *Λαῖος* се сближава съ единъ отъ епитетитѣ на облачния врагъ на свѣтлитѣ божества въ Ведитѣ, *Dasyu* (както *lacrûma* = *dacrûma*).

По такъвъ начинъ Бреалъ и Коксъ излагатъ митическата основа на Едиповата история така: Слънцето убива облака, мрака, който и като нощта е неговъ баща, и се оженва за облачната богиня, съпругата (или споредъ Бреала — многото съпруги) на баща си, Иокаста, името на която има сжщия корень, като Иоле — Виолетова лучъ. Споредъ Преллера, Едипъ е зимата, съ свързани нозѣ, убодени очи, зимата, която убива баща си — лѣтото и се оженва за майка си, — земята. Г. Де Губернатисъ (*Letture sopra la mitologia Vedica* 1876, III 120—121) обяснява тѣй сжщо баснята на Едипа съ помощта на Ведитѣ. Той обръща внимание на химноветѣ въ честь на *Агни*, огъня, който се отождествявалъ и съ небесния *Агни*, слънцето.

Съживото *арани*, съ което се произвеждалъ чрѣзъ търканне на двѣ дървета свещенния огънь, се нарича баща и майка на *Агни*: „О небеса и земи, възклицава химнътъ, азъ ще ви кажъ истината, че щомъ се роди дѣтето *Агни* изяда своитѣ родители“ — и вече подъ влияния на по-подирѣшнитѣ мировъзрѣния химнътъ прибавя: „Азъ, смъртенъ, не можъ да разберж Бога!“

Въ тия първоначални прѣдставления авторътъ съглежда источниците на митоветѣ за отцеубийцитѣ, уйкоубийцитѣ: Кира, Едипа, Ромула, Зевса. Небесниятъ огънь, гръмътъ се прѣдставя като роденъ отъ облацитѣ, които слънцето разсича — или отъ тъмнината, която слънцето изгонва. Слънцето е дѣтето, скрито въ водитѣ на небесния Океанъ.

¹⁾ За митологическото значение на Едиповата история и за нейната връзка съ старогръцкитѣ митове (Ведитѣ) ср. *Preller, griechische Mythologie*, 1861 II, 343 и слѣд., *Michel Bréal, Le mythe d'Oedipe*, въ *Revue archeologique* 1863 и отдѣлно и критиката на *Comparetti* върху сжщата статия: *Edipo e la mitologia comparata*, Pisa 1867. Сжщо *Cox*, *The mythology of the Arian nations*, London 1870, I, 221 — 223, 435, 456 — 456, II, 68—74, 367 и Бреаловия отговоръ на *Comparetti* въ *Revue critique d'histoire et de littérature* Jan. 22. 1870. — *Ad Kuhn* се съмнява относительно Бреаловото обяснение на името на Лая. Ср. *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung*, IV, 400; *М. Миллеръ* се съгласява само на половина въ своитѣ *Essays*, II, 167, 186—187. Отъ по-новитѣ съчинения вижъ *L. Constant*, *La légende d'Oedipe étudiée dans l'antiquité, au moyen âge et dans le temps moderne en particulier dans le roman de Thèbes, texte français du XII siècle*. Paris 1881. Книгата на Константа има впрочемъ самостоятелно значение, особено втората ѣ половина, като студия върху сръдновековния романъ за обсадата на Тива.

Като привежда нѣколко пасажа отъ Ведитѣ, въ които наистина се заключаватъ такива прѣдставления, Г. Де Губернатисъ обяснява съ тѣхъ не само пѣ-старитѣ, но и пѣ-подирѣшитѣ легенди. „Нѣма нужда казва той, да указвамъ тукъ, какъ Агни, убиецътъ на родителитѣ си и дѣтето Агни, скрито въ водата за да се спаси отъ смъртѣта (на което трѣбало да се подвѣргнатъ сичкитѣ прѣдишни слѣнца), могатъ да ни помогнатъ въ обяснението на тия многобройни митически и епически легенди, които се явяватъ въ най-неизмѣнната форма на народнитѣ приказки, въ които стариятъ царъ, на когото е прѣд-рѣчено, че ще умре отъ ржката на сина, или внука си, иска да го затрие тутакси слѣдъ ражданието му, пуца го въ водата, отъ дѣто дѣтето се избавя по чудесенъ начинъ“.

Авторътъ мисли, че е възможно така да се обяснятъ и първичнитѣ и вторичнитѣ истории, „билъ се наричалъ героятъ Кришна, или Карна, Киръ или Парисъ, или Ромулъ, и азъ се осмѣлявамъ да прибавѣмъ още — билъ ли той Мойсей или Исусъ. Спорѣдъ библическата легенда, Мойсей билъ хвърленъ въ Нилъ, и избавенъ отъ дъщерята на Фараона, който послѣ погивналъ отъ Мойсея въ Морето. — И тукъ се вижда, макаръ и неясно, една отъ формитѣ на митическото отцеубийство. Въ легендата за Исуса, царъ Иродъ заповѣдва да убижатъ невиннитѣ младенци; само единъ се спасява, Исусъ, който подирѣ, между другитѣ си чудеса, извършва и слѣдующето: ходи по морето за да отиде въ Египетъ. Исусъ е трѣбало вѣроятно да възобнови чудото на Мойсея, който слѣдъ избавлението си отъ Нила, честито прѣминжалъ Червеното море. Митическитѣ елементи сж се помѣстили тукъ отъ мѣстото си, но тѣхното происхождение е било, вѣроятно, едно и сжщо“.

Ако тия обяснения на сравнителнитѣ митолози се виждатъ натѣгнати, то главната причина е тази, че не се задоволяватъ да обяснятъ само първобитнитѣ основи на мита, единичнитѣ, които могатъ да бѣдѣтъ обяснени отъ първобитнитѣ възрѣния на човѣка на природата, а искатъ да обяснятъ и сичкитѣ пѣ-надирѣшни подробности, които сж толкова разнообразни, колкото сж разнообразни и цѣлитѣ на отдѣлнитѣ истории, като напр. историята на Едипа, или даже на вторичнитѣ и трети-чнитѣ истории (Кировата, Мойсеевата, Иродовата и пр.), които могатъ вече да прѣминуватъ отъ народъ въ народъ и да се прѣправятъ съ различни цѣли: съ артистически, морални, религиозни, политически, национални, като напр. историята на Кира, която разказва въ сжщото врѣме какъ прѣминжала властѣта отъ Мидянитѣ на Перситѣ. На първоначалната космическа митология може да принадлежи въ такива случаи само основната тема, но не и сичкитѣ подробности, особенно пѣкъ комбина-

циитѣ на подробноститѣ, които виждаме въ тая или оная история. Впрочемъ и г. Де Губернатисъ чувствува това, като признава, че митическитѣ елементи сж се помѣстили отъ мѣстото си.

Особенно жалко е обаче положението на сравнителнитѣ митолози, когато захванжтъ да сравняватъ послѣдователността въ подробността на коя да е история, съ послѣдователността на естественнитѣ явления. Тѣй напр. да прѣдположимъ че Едипъ е наистина вечерното слънце, или зимното, или зимата. Разгледаме ли реда на събитията въ неговата история, както ни ъж прѣдставятъ трагичитѣ — (най-напрѣдъ изложенieto на дѣтето на планината, послѣ убийството на бащата, свадбата на майката, ослѣпяването на Едипа и пр.), то ще видимъ, че тѣ не съвпадатъ съ послѣдователността на явленията на дена или на годишнитѣ врѣмена: слънцето само вечеръ, или къмъ зимата, става „съ надутѣ нозѣ“, а като дѣте, пуснжто въ морето, или изложено на планината, то се явява сутрѣнь, — баща си — нощта убива сутрѣнь, оженва се за майка си (ако прѣдположимъ, че е нощта) — нощемъ, а ако е зората — денемъ; ако майката на Едипа е земята, баща му — лѣтото, а самъ Едипъ — зимата, то го вързва и му извъртѣва очи — новото лѣто, и то не като въ гръцката история, дѣто Едипа го вързватъ тутакси подиръ ражданието, а пѣкъ ослѣпява подиръ брака съ майка си, — именно, тѣй, както се пѣе въ една нѣмска пѣсенъ, която Преллеръ сближава съ гръцката история:

Der Sommer ist da
Der Winter liegt gefangen,
Der Sommertag ist da
Er kratzt dem Winter die Augen aus¹⁾.

Ясно е, че и относително подробноститѣ, както и относително общата тема, най-рационално е въ такива случаи да се придържа човѣкъ въ принципа, че тоя или она образъ може да е влѣзълъ въ обращение като отражение на природнитѣ явления въ човѣческата фантазия въ вѣка на фетимизма, но че комбинацията на тия образи въ извѣстна история е можала да се извърши въ по-подирѣшнитѣ периоди на развитието съвсѣмъ независимо отъ природнитѣ явления, съобразно съ нуждитѣ на самата човѣшка фантазия, а особенно съобразно съ тия цѣли, съ които по-подирѣ се обработвала тая история. Въ дадения случай, т. е. въ историята на Едипа има, разбира се, и нѣкои образи отъ космическата митология: убийството на Сфинкса, което приключение Бреалъ иска непрѣмѣнно да постави въ центра на историята, е сходно съ подвизитѣ на слънчевитѣ герои: на Аполлона, Херакла, Беллерофонта, Персея и др. про-

¹⁾ Jac. Grimm, Deutsche Mythologie, 1844, 725.

тивъ чудовищата на мрака. Много важно е и туй обстоятелство, на което обаче малцина обръщатъ внимание, именно, че въ виотийско-аттическитѣ страни съществували слѣди отъ единъ особенъ Едиповъ култъ, и то наедно съ култа на земната богиня — Деметеръ и на съединенитѣ съ нея подземни богини въ тия мѣста, дѣто се прѣдполагало, че се намѣрва входътъ въ подземното царство.

Ний указахме по-горцѣ нѣкои космически чѣрти въ историята на Едиповитѣ прядѣди. Но изобщо, Едиповата история, както сега лежи прѣдъ насъ въ епоса, и особено въ трагедията, не се прѣдставя вече като съвсѣмъ *човѣшка история, съчинена съ цѣлъ да се прокаратъ въ нея извѣстни нравствено-религиозни и политически идеи.*

Много по-добрѣ се е очувала космическата основа въ аналогичната съ историята на Едипа — *Телефосова история.*

Макаръ тая история (вслѣдствие на това, че е исцѣло принадлежала на по-неразвити страни, като на пр. Аркадия) и да се е отдрѣпняла още повече на втори планъ, и да се е разстрошила послѣ на части, отъ които сѣка една е била прѣправена разнообразно отъ трагичитѣ, но се пакъ въ нея може да се улови съвсѣмъ ясно първоначалната основа и да се види тѣй сжщо ясно поетическия ѝ смисълъ, много по-ясно, отъ колкото историята на Едипа. Освѣнъ това, нѣкои редакции на Телефосовата история приличатъ много повече на новоевропейскитѣ истории за кръвосмѣсителя, — и за това двойно по-чудно ни се вижда, че при обсъжданието въпроса за значението на Едиповия митъ и за изворитѣ на новоевропейскитѣ сказания за кръвосмѣшението — историята на Телефоса се занемарва почти съвсѣмъ¹⁾.

Телефосъ, синъ на Ауге, дъщеря на Аркадския царь Акноса, и на Херакла, билъ хвърленъ по заповѣдь на *баща на майка му*, но билъ отхраненъ отъ една коза или кошута, стигнжлъ послѣ чакъ въ Мала Азия, дѣто случайно побѣгнжла и майка му като робиня²⁾.

Аркадската легенда трѣба да се е посрѣщала вѣроятно съ нѣкоя сходна ней малоазийска, пергамска и пессинунтска, за това и аркадскиятъ Телефосъ билъ прѣнесенъ отъ гръцката легенда въ Мала-Азия, дѣто той се явява като противникъ на Гърцитѣ, когато отивали да обсаждатъ Троя³⁾.

¹⁾ Повече отъ другитѣ, но сѣ пакъ недостатъчно, се спира на нея г. Компарети, врагъ на Бреаловата космическа теория.

²⁾ Apollodorus Bibliotheca, II, 7. 4. Diodori Siculi Bibliotheca IV, 33. Pausanias Graeciae Descriptio особ. VIII, с. 48, с. 54. IX, 21. Въ сѣчкитѣ тия текстове не се говори обаче нищо за бракъ съ майката.

³⁾ Pausan. I. C. 4, VIII, C. 45, IX, C. 5.

Споредъ мѣстото въ Мала-Азия, дѣто Телефосовиятъ култъ билъ особено распространенъ и споредъ мѣстнитѣ прѣдания, на които леко указва Павзаний, може да се прѣдположи

Въ сжщото врѣме, споредъ други легенди, Телефосъ се явява въ стана на Агамемнона да търси лѣкъ за една рана, нанесена нему съ стрѣла дадена на Ахила отъ Харона и показва на Гърцитѣ пѣтя за Троя.

Именно тази послѣдната тема е била прѣимущественно разработена отъ гръцкитѣ трагичи, отъ Софокла и Еврипида, а може би и отъ Есхила. Но за жалость — отъ тѣхнитѣ трагедии сж се очували само нѣкои бѣдни откъслечи¹⁾.

Отъ тия трагедии най-важни сж за насъ Еврипидовитѣ „Телефосъ“ и „Ауге“, въ които се расправяло, че бащата на Ауге заповѣдалъ да ѝ затворѣтъ въ единъ ковчегъ наедно съ сина ѝ, и че ковчегътъ билъ исхвърленъ отъ вълнитѣ на Малоазиятския брѣгъ.

Както видѣхме по-горѣ въ славянскитѣ сказания, и както ще видимъ по-нататкъ въ новоевропейскитѣ вариации на тази легенда, кръвосмѣителятъ не се излага тутакси слѣдъ рождението на една планина, а се затваря въ единъ ковчегъ и се пуца въ водата. Наистина, той излѣзва на брѣга безъ майка си, но и въ много новоевропейски пѣсни и приказки синътъ се затваря въ бѣчвата съ майка си наедно.

Въ сѣки случай Еврипидовата подробностъ, какъ Телефосъ се затваря въ единъ ковчегъ и се пуца въ водата, образува, заедно съ други нѣкои подробности, важенъ мостъ, който свързва новоевропейскитѣ сказания съ древнитѣ.

Но у Еврипида майката на Телефоса става прѣмо жена на Мизийския царь Тевтра и нищо не се поменува тамъ — даже за нѣкакво прѣдиполагаемо кръвосмѣшение. Тая послѣдната случка въ историята на Телефоса е расказана отъ компилатора на классическитѣ митове Гигина.

Споредъ тогова послѣдния, Ауге — дъщерята на Алея, заченъла отъ Херакла и родила на планината Партения Телефоса; слѣдъ това го оставила. Дѣтето било отхранено отъ една кошута и нѣколко овчари въ сжщото врѣме съ Партенонея, синътъ на Мелеагара и Аталанта. Ауге се страхувала отъ баща си и побѣгнъла за това при Мизийския царь Тевтра, който ѝ зелъ за дъщеря. Тевтра искалъ да испжди Идасъ отъ царството му. Въ туй врѣме Телефосъ по заповѣдъ на оракула тръгнълъ да търси майка си заедно съ Партенонея и стигнълъ въ Мизия. Тевтръ му обѣщалъ ржката на Ауге, ако го избави отъ

че култътъ и историята на Телефоса сж били въ нѣкаква свръзка съ пергамско-пессинунтската легенда за Атиса и Агдистисъ.

Въ врѣмето на Павзания, *Галлиитѣ*, които играли такава видна роль въ Атисовия култъ, казвали че произлѣзватъ отъ Телефосовитѣ Аркадци. Тѣ заели областъта Сангария, *виненото езеро* на Мидаса, планината Агдистисъ, Пергамъ и пр. *Паузан.* I. С. 4.

¹⁾ Ср. Welker, *Die Griechischen Tragödien mit Rücksicht auf den epischen Cyclos*, въ *Rheinisches Museum*, 1837, 2 Supplem. I Abth., 1—III B., I, 32, 53. 409 (Софоклъ) и II, 479—480, 763—767 (Еврипидъ).

врага му. Телефосъ заедно съ Партенопея изгонилъ Идаса и за това царятъ го оженилъ за Ауге — за родната му майка. Ауге не искала да се съединява съ никой мъжъ и за туй рѣшила да убие Телефоса съ мечъ, когато се приближи при брачното легло. Единъ змей се появилъ обаче въ момента, когато Ауге дигнала оръжието — и мечътъ се истървалъ отъ ржката ѝ. Тогава пъкъ Телефосъ се спусналъ неж да убие, но тя изрѣкла името на Херакла, и по това синъ ѝ позналъ, че Ауге е майка му и ѝ откаралъ въ отечеството си¹⁾.

Тая история се свършва, като въ малорускитѣ варианти, дѣто се казва: „хвалете Бога, што се распитали, и грѣхъ не сторили“.

Каквито нови форми и да е приела историята на Телефоса, запазенитѣ въ неж имена ни даватъ пълна възможностъ да откриемъ първоначалната ѝ чисто-космическа основа.

Слънчевото значение на Херакла не трѣба да се доказва; Ауге значи буквално блѣсъкъ, блѣстяща, Аврора²⁾; Телефосъ — далекосвѣтящъ, тъй щото, безъ сѣка натегнжтостъ, основата на сказанието може да се обясни тъй: слънцето *прѣживѣва* съ сина си — зората, — слънцето на слѣдующия день, което пакъ става съпругъ на зората. Макаръ и Телефосовиятъ митъ и да се е отбилъ отъ главното течение на гръцката религиозна митология и силно да се е очовѣчилъ, сѣ пакъ и до послѣдньо врѣме се срѣщали въ Аркадия, Виотия и Пергамъ слѣди отъ единъ особенъ религиозенъ култъ въ честь на Телефоса³⁾.

Такива сж (заедно съ помѣнжтия по-горѣ митъ за кръвосмѣшението на Мирра, Адонисовата майка, съ баща ѝ) най-важнитѣ класически и азиатско-класически кръвосмѣсителски истории, които направо водѣтъ своето произхождение, кое въ по-голѣмъ, кое въ по-малкъ размѣръ, отъ историята на боговетѣ, олицетворителитѣ на космическитѣ явления⁴⁾.

¹⁾ Hygini Fabulae, ed. Mauricius Schmidt, Jenae 1872. p. 93, fab. 6, XCIX, C.

²⁾ Отъ Павзанія, VIII, с. 48 може да се види, че въ Аркадия обожавали наедно съ Ауге и нейната Σελήνη, която отговаря на италическата Lucina.

³⁾ Павзаній, VIII, 54, IX, 21, V, 13. Историята на Ауге и Телефоса се изобразявала на много фази, — сжко и въ скулпурата. Въ Villa Borghese има една много любопитна група, на която може да се види прѣхода на древнитѣ изображения на дѣвицата и сина (Адонисъ, Вакхъ, Горосъ, Телефосъ) къмъ по-новитѣ.

⁴⁾ Ср. Гигинъ CCLIII: „contra fas concubuerunt: Jocaste cum Oedipo filio, Pelopia cum Thyeste patre, Harpalice cum Clymeno patre, Hippodamia cum Oenomano patre, Procris cum Erechtheo patre, et quo natus est Aglaurus, Nyctimene cum Eroeo patre rege Leabiorum, Menephron cum Cyllene filia in Arcadia et cum Bliade matre sua. Ср. отъ сжция LXXXVII, LXXXVIII, CCVI, CCIV. Любопитно е, че по-старитѣ гръцки сказания разказватъ повече за кръвосмѣшения между братъ и сестра, или баща съ дѣщеря, и по-рѣдко — между майка и синъ. Значи, че ония врѣзки сж били нѣкога по-битови, а сказанията за смѣшението между майка и синъ сж се разработили по-подрѣ, не толкова вслѣдствие на битовия „канибализъмъ“, колкото въ слѣдствие на извѣстни космогонически формули, които сж се распространили особено въ вѣка на пантеизма.

Като се обръщаме сега къмъ украинската пѣсенъ — ние се питаме: какво общо има тя съ сичкитѣ тия сказания и съ кои най-много?

Очевидно е, че съ митоветѣ, които сж запазили пѣ-чисто отъ другитѣ своята космическа основа, тая пѣсенъ има само общо сходство — и то само въ темата.

Но това сходство още не ни дава право да утвърждаваме, че едното сказание е произлѣзло отъ другото, или да прѣдполагаме, че ако извѣстенъ народъ притежава нѣкоя пѣ-нова редакция отъ еди-кое си сказание, то той го е ималъ и пѣ-старата, каквато напр. сжществува у други нѣкой народъ.

Въ дадения случай и украинската пѣсенъ и въобще славянскитѣ сказания за кръвосмѣшението бихж могли да се появѣтъ у насъ и безъ да е имало у нашитѣ прѣдѣди митъ и култъ, подобенъ на мита и култа на Зевса — Сабация и Деметра — Кибела. Аѣанасевъ казва, че въ кръвосмѣсителя на малоруската пѣсенъ (въ която впрочемъ братъ и сестра игражтъ главната роля) трѣба да се съглеждатъ „Громовника и Громовницу“, които сж се прѣвѣрнжли въ християнскитѣ светци Иванъ Кръстителя и Мария, а г. Н. Петровъ вижда въ сина и майката на нашата пѣсенъ Рода — Перуна — Слънцето и Рожаница, които послѣ сж се прѣобразили въ Св. Андрей Първованний, и Св. Екатерина, защото въ единъ отъ вариантитѣ на сказанието за кръвосмѣсителя (вижъ пѣ-долу) героятъ се нарича Св. Андрей, авторъ на канона на покаянния.

Но ни Аѣанасевъ, ни г. Петровъ не показватъ нито поне едно сказание, което да е образувало прѣхода между прѣдполагаетѣ отъ тѣхъ митове за Бога-Гръмовника и дѣва Гръмовница, или Рода и Рожаницата, и сегашнитѣ сказания, нито едно, въ което Св. Иванъ и Мария, Андрей и Екатерина да сж поставени въ подобни положения, нито на единъ обрядъ, който прѣмо да указва не на нѣкакъвъ култъ на Громовника и Громовницата, Рода или Рожаницата въобще — (даже и да допуснемъ, че тоя култъ -е билъ у нашитѣ прѣдѣди толковъ обстоятелствено развитъ, както прѣдполагатъ нашитѣ учени), — а да указва поне въ частностъ на култа на тѣхния съюзъ, и то именно въ такива отношения, каквито се прѣдполагатъ отъ тия учени.

Че извѣстна черта въ легендарния животъ на тоя или она светецъ напомня тая или она митологическа черта — туй още не е достатъчно основание, да се утвърждава че нѣкогажъ е сжществуvalo извѣстенъ родъ митическо лице, а даже и да е имало, не може да се каже съ увѣренностъ, че неговитѣ черти сж се прѣхвѣрлили върху светеца, и още пѣ-малко е позволено да се прѣнася назадъ върху митологическото лице сичко, което се говори сега за извѣстния светецъ. Още пѣ-малко е съгласно

съ точнитѣ научни методи да се събиратъ на купъ разнovidни образи и обряди, които се употрѣбаватъ на разни мѣста и въ разни случаи, и отъ тѣхъ да се съставятъ произволни митически личности и да ги поставяме въ такива положения, които могатъ да се срѣщнатъ въ нѣкое сказание, но което може съвсѣмъ случайно да е свързано съ нѣкое име. Тѣй напримѣръ, дѣто въ нѣкои варианти на нашето сказание, кръвосмѣсителятъ се нарича Андрей (въ другитѣ — Григоръ или Павелъ), туй се обяснява отъ това, че св. Андрей Критски се счита за авторъ на извѣстния покаянный канонъ; той обаче не стои въ никаква вжтрѣшна свръзка съ есеннитѣ праздници на Рода или Рожаница, даже такъвъ празникъ и да бѣше наистина сѣществувалъ тѣй, както желае да го възстанови г. Петровъ, въ туй годишно врѣме, когато споредъ сегашния календаръ празнуватъ Андреевъ-денъ (30 Ноемврий). Сжщото трѣба да се каже и за св. Иоана и св. Мария, които Аѳанасьевъ търси въ нашата пѣсенъ само за туй, защото въ нѣкои нейни варианти (въ които впрочемъ се разказва за кръвосмѣшение между братъ и сестра, а не между майка и синъ) се срѣщатъ имената Иванъ и Мария (въ другитѣ тѣ се казватъ иначе). Аѳанасьевъ тутакси ги идентифицира съ Ивана и Мария на Купалския празникъ, които споредъ неговото мнѣние отговарятъ въ сичкитѣ си положения на св. св. Иванъ и Мария, на Гръмовника и Гръмовницата.

Колкото и да е богата нашата народна словесность съ остатъци отъ митологически мировъззрѣния, ний не намѣрваме въ неж нийдѣ слѣди отъ нѣкое прѣданне за какъвто и да е съюзъ между Бога-сина, като Сабація, и земята, макаръ тая послѣдната да се нарича и у насъ майка. Очевидно е, че подобенъ единъ митъ или не е сполучилъ да се образува до покръщанието, или е билъ толковъ слабъ, че скоро е и исчезналъ, иначе бихъ указали на него духовнитѣ изобличители, на които ний длѣжимъ туку-рѣчи по-голѣмата частъ отъ точнитѣ свѣдения за нашата стара митология. Тѣ не бихъ пропуснали безъ внимание таквъ едно повѣрие, а бихъ постѣжили съ него, както постѣжвали първитѣ християни-моралисти съ митовѣтъ за Кибела и подобнитѣ тѣмъ.

Туй което знаемъ до сега за староруската и въобще славянската митология (освѣнъ митологията на балканскитѣ славяни) не ни позволява да прѣдполагаме, че тя е стояла по-високо отъ митологията на Ведитѣ, дѣто антропоморфизмътъ едвамъ се проявява, и родословията на боговѣтъ не сж още систематизувани. За туй въ старата митология на источнитѣ Славяне не може да се очакватъ такива митове, като Хезиодовитѣ. А тѣй като пантеизмътъ, който не трѣба никога да се смѣсва съ първоначалния фетишизмъ, прѣдставя много по-висока сте-

пенъ въ развитието на митологията, отъ колкото антропоморфическиятъ политеизъмъ, то още по-малко може да се очакватъ въ нашата стара митология нѣщо като *орфически* митове.

Наистина сказанията за прѣврѣщенията, които срѣщаме прѣплетени и въ нашитѣ пѣсни за кръвосмѣшението, даватъ основание да се прѣдполагатъ до нѣкждѣ такива митове (орфически) въ руската митология. Г. Шейковскій съглежда въ тия прѣврѣщения — *фитоморфизъмъ*, т. е. култъ на боговетѣ въ видъ на растения. Но прѣди сичко трѣба да забѣлѣжимъ, че отъ горѣ-приведенитѣ варианти, само нѣколко се свършватъ съ прѣврѣщание. Тѣй напримѣръ, отъ 11 варианта у Чубинскій, дѣто се разказва свадбата на една майка съ сина ѝ, срѣщаме прѣврѣщания само въ 3 (№ 486, Ж. и З.) а въ други единъ (Е) само отдалечъ се напомня; въ 6 варианти нѣма нищо такова, и работата се свършва или тѣй, че за грѣха не дохожда редъ, или грѣшницитѣ пропадатъ, заравятъ се въ земята или звѣрове ги изядатъ, — а въ два (И и Ж) отиватъ въ мѣнастирь. Отъ четиритѣхъ варианта на Головацкій се приказва за прѣврѣщание, само въ единъ (1870, III, 23; въ другитѣ нѣма таквъзъ нѣщо, 1863, III, 187, 1866, III, 702, 1870, III, 22).

За прѣврѣщание въ цвѣтъ се говори освѣнъ туй, въ тия варианти, които сж се смѣсили съ друго едно сказание, въ което се разказва за срѣщата между единъ братъ и една сестра. Туй се вижда особено хубаво въ вариантитѣ на Шейковскій (ср. по-горѣ) и Маркевича (Обычаи, повѣрья и проч. Малороссіанъ, стр. 87—88, напечатанъ и у Шейковскій)¹⁾. Но и въ самата пѣсенъ за срѣщата между братъ и сестра, краятъ на прѣврѣщанието не е постояненъ. И тукъ нѣкои варианти се свършватъ и безъ него, което нѣмаше да стане, ако пѣсенъта да бѣше имала непрѣмѣнно обрядовъ характеръ, свързанъ съ култа на растенията. Много варианти и тукъ се свършватъ съ това, че грѣшницитѣ отиватъ въ мѣнастирь, или въ друго нѣкое мѣсто

¹⁾ Последниятъ захваща тѣй:

Крај долини глибокій
Стояв терем високій,
Из под того терема
Виходила удова:
Виходила удова
Чорнобрива, молода.

И слѣдъ туй изведнажъ прѣскача на другата пѣсенъ (за срѣщата между братъ и сестра).

Чорнобрива молода,
Повір меду і вина и пр.

И се свършва като много нейни варианти:

Ходім, брате, до бору,
Станем зілляем — травоју,
Ој ти станеш жовтиј цвіт,
А ја стану синіј цвіт и пр.

Въ два варианти на г. Петрова (Тр. к. д. Ак. 1871, септ. 567, 568) не се срѣща никакво прѣврѣщание.

да търсятъ покаяние, напр. у Чубинскій № 485 Ж. З. и др. у Головацкій 1863, III, 73, 1866 I, 575 и др.

Казаното до тукъ считаме за съвсѣмъ достатъчно да ни убѣди, че прѣвръщанieto въ растение, което би могло да даде поводъ да се съглежда въ украинската пѣсенъ за брака на една майка съ сина ѝ остатъкъ отъ нѣкакъвъ космически митъ, като напр. малоазиятски митъ за Сабация, е влѣзло въ тази пѣсенъ отъ друга една, която заслужва особено да се изслѣдва.

Впрочемъ къмъ края на настоящата статия, когато ще съберемъ резултатитѣ на нашето изслѣдване, ний ще се докоснемъ и до общия въпросъ: до колко такива фантастически подробности могатъ да служатъ за признаци на старина и за доказателство, че сказанията, въ които тѣ се срѣщатъ, сж се образували у Славянетѣ въ езическо, прѣдхристиянско врѣме, — понеже много такива подробности се срѣщатъ и въ съвсѣмъ християнски паметници. Сжщото може да се каже и за прѣдсказванията на птицитѣ, въ които Костомаровъ съглежда слѣди отъ старославянското магьосничество съ птици.

(Слѣдва).
